

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**Партнерська взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі
національно-патріотичного виховання**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 617 групи

Ткачук Юлія Миколаївна

Керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент **Танявська Я.А.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № ___ від _____ 2023 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М. І.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Ткачук Ю. М. Партнерська взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання. – Рукопис.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2022. – 85 с.

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове рішення проблеми партнерської взаємодії батьків і вихователів задля національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Результати дослідження показали, що мета була досягнута, що завдання були вирішені та висновки були обґрунтовані.

Ключові поняття, такі як «патріотична вихованість дітей старшого дошкільного віку» та «батьківсько-виховательська взаємодія», були розкриті шляхом теоретичного аналізу вітчизняних і міжнародних джерел.

Зокрема «національно-патріотична вихованість дітей старшого дошкільного віку» — це інтегральна динамічна особистісна властивість, яка відображає почуття любові дитини до Батьківщини, людей, країни, родини, обізнаності з національною символікою, державними святами, традиціями, історичними подіями та видатними людьми Батьківщини, які відображаються у їхній поведінці через гуманістичні переживання дитини. Когнітивні, емоційно-ціннісні та поведінкові елементи складають змістово-компонентну структуру концепції «національно-патріотичної вихованість дітей старшого дошкільного віку».

Партнерська взаємодія щодо національно-патріотичного виховання старших дошкільників розглядається як важливий компонент у проведенні виховної роботи з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Ця взаємодія є процесом взаємоузгодженої та взаємовідповідальної діяльності вихователів і батьків, у якому вони обмінюються інформацією та планують спільні дії, щоб досягти патріотичного

виховання.

На основі аналізу наукового доробку вчених проаналізовано основні наукові підходи щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у партнерській взаємодії, а саме: системний підхід (надає можливість віднайти різні варіанти взаємодії батьків та вихователів, обрати варіант, завдяки якому національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку буде відбуватись з найбільшою ефективністю); особистісно орієнтований підхід (передбачає підтримку та розвиток дитини старшого дошкільного віку щодо її патріотичного виховання, виступає орієнтиром у використанні різноманітних форм роботи з сім'єю з урахуванням їх особливостей); діяльнісний підхід (зорієнтовує на використання різноманітних прийомів та методів взаємодії вихователів та батьків у процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, спрямовує роботу на здобуття дитиною старшого дошкільного віку патріотичних знань, ціннісних ставлень з подальшим їх відтворенням у діяльності); герменевтичний підхід (надає можливість повною мірою з'ясувати важливість виховання патріотизму у дітей старшого дошкільного віку у нових соціокультурних умовах, сутність патріотизму, спрямовує на застосування ефективних методів та форм взаємодії з батьками та дітьми).

Для дітей старшого дошкільного віку були розроблені критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості. Ці критерії включають «уявлення про патріотизм» (почуття любові до Батьківщини, до людей, до країни; знання та розуміння національної символіки, державних свят, народних і сімейних традицій, історичних подій, видатних людей країни, права та обов'язки); «бажання проявляти патріотизм» (почуття любові до Батьків

Рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку класифікувався як високий, середній, низький.

Результати констатувального експерименту показали, що у більшості дітей старшого дошкільного віку було середнє рівня патріотичної вихованості.

Це стосувалося 39,6% дітей ЕГ і 39,52% дітей КГ відповідно, а 30,6% дітей старшого дошкільного віку ЕГ і 30,97% дітей КГ. Досліджуваний феномен був високим у 29,8% дітей ЕГ і 29,51% дітей КГ.

Розроблено, обґрунтовано та проведено дослідження щодо того, наскільки організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку впливають на партнерську взаємодію. Ці результати включають підвищення професійної компетентності вихователів щодо патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку; спрямованість виховних зусиль закладів дошкільної освіти та сім'ї на забезпечення національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Встановлено як кількісні, так і якісні зміни в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. У експериментальній групі значно знизилася кількість дітей старшого дошкільного віку з низьким рівнем національно-патріотичної вихованості (на 26,21%), а також значно зросла кількість дітей старшого дошкільного віку з високим рівнем цього феномену (на 22,76%). У дітей старшого дошкільного віку рівня національно-патріотичної вихованості в контрольній групі не було помітних змін.

Підсумкові контрольні зрізи рівнів патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку показали, що організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку були ефективними у взаємодії батьків-вихователів.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Дослідження національно-патріотичного виховання дітей інших вікових категорій у взаємодії дошкільної освіти і сім'ї, а також підвищення післядипломної освіти вихователів дошкільних закладів можуть бути предметом подальших наукових досліджень.

Ключові слова: національно-патріотичної вихованість дітей старшого дошкільного віку, батьківсько-виховательська взаємодія, структура національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

3MICT

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства необхідно вдосконалити зміст дошкільної освіти в Україні, а також знайти нові методи покращення якості. Актуальною освітньою проблемою сьогодні, починаючи з дошкільного віку, є виховання самодостатньої, відповідальної особистості, яка усвідомлює свою роль у житті держави, не байдужа до долі своєї країни та своїх громадян, і готова захистити свою країну в майбутньому.

Дошкільна освіта значною мірою залежить від взаємодії вихователів та батьками. Родина є основним соціальним інститутом, який відповідає за виховання, розвиток і навчання дитини. З іншого боку, батьки в наш час часто діють інтуїтивно та хаотично під час виховання своїх дітей, оскільки вони не володіють достатніми знаннями щодо науково доцільного виховання, віку та індивідуальних особливостей кожної дитини. Відповідно, батьки та вихователі повинні працювати разом, щоб забезпечити неперервність виховного впливу та створити сприятливі умови для повного навчання, виховання та розвитку дітей, зокрема патріотичного виховання.

Багато документів, таких як Закон України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року (2013), Стратегія національно-патріотичного виховання до 2025 року (2020), Концепція національно-патріотичного виховання (2019) і Базовий компонент дошкільної освіти, створюють нормативно-правову основу для національно-патріотичного виховання дітей у партнерській взаємодії вихователів та батьків.

Стан дослідження проблеми. Окремі аспекти в межах наукового пошуку розглядалися Бега, К. Чорної (обґрунтування теоретико-методологічних засад становлення громадянина-патріота України); К. Журби, І. Шкільної (проблеми формування національно-культурної ідентичності); В.

Кременя, Ю. Логвиненка, В. Матещука (формування національної свідомості та патріотичних цінностей в освітньому середовищі); Л. Косинської (виховання любові до рідного міста у дошкільників); С. Тесленко (національно-патріотичне виховання старших дошкільників); Н. Борисової, І. Логвіненко, О. Тарасової, О. Христин, Л. Швайки (патріотичне виховання в закладі дошкільної освіти); Ш. Амонашвілі, Я. Корчак, О. Сухомлинський та інші (важливість взаємодії батьків і вихователів у закладах дошкільної освіти); Т. Алексеєнко, І. Бехом, Л. Гончар, О. Докукіна, Т. Кравченко, О. Половина, В. Постовий, М. Стельмахович і В. Шахрай (теоретичні основи сучасної української сім'ї щодо виховання дитини); Дж. Байярд, Дж. Джінотт, М. Джеймс, Б. Спок, Е. Фромм і Ю. Хямяляйненн (взаємодії школи та сім'ї); І. Балицька, Л. Велитченко (психолого-педагогічні аспекти взаємодії); Т. Валентьева, С. Івах (основні напрями та форми співробітництва закладів дошкільної освіти з батьками вихованців); Н. Гончар (взаємодія закладів дошкільної освіти з сім'єю з питань формування здоров'язберезувальної компетенції).

Водночас проблема осмислення партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання залишається доволі нерозробленою. Актуальність і недостатня теоретична та методична розробка проблеми партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання зумовили вибір теми дослідження: *«Партнерська взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання»*.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні і експериментальній перевірці організаційно-педагогічних умов партнерської взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання.

Відповідно до мети нами були окреслені такі **завдання дослідження**:

1. Шляхом теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури уточнити сутність ключових понять дослідження: «національно-патріотична

вихованість дітей старшого дошкільного віку», «партнерська взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти».

2. Проаналізувати основні наукові підходи щодо партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання.

3. Визначити структуру національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання.

Об'єкт дослідження – партнерська взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання.

Для досягнення мети та поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження:**

– теоретичні: вивчення, аналіз і систематизація філософської, соціально-педагогічної, психолого-педагогічної та методичної літератури для обґрунтування понятійного поля дослідження; з'ясування особливостей взаємодії ЗДО з сім'ями у процесі національно-патріотичного виховання.

– емпіричні: анкетування, спостереження (безпосереднє і опосередковане), опитування, тестування; педагогічний експеримент (формувальний та контрольний етапи) – для перевірки ефективності організаційно-педагогічних умов партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання;

– статистичні: методи математичної статистики для опрацювання результатів експериментальних даних дослідження та їх порівняння.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у впровадженні у освітній процес закладу дошкільної освіти організаційно-

педагогічних умов партнерської взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання. Основні положення і результати дослідження можуть бути використані у професійній діяльності вихователів ЗДО з метою організації партнерської взаємодії батьків та вихователів; при розробці навчально-методичних посібників, програм і методичних рекомендацій для вихователів закладів дошкільної освіти, як доповнення до навчальних програм з педагогіки та методики виховної роботи для здобувачів вищої освіти та слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Партнерської взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти у науковій теорії і практиці

Багато дослідників (В.Вернадський, П.Флоренський, К.Ціолковський, А.Чижевський, К.Кедров) приділяли увагу проблемам, пов'язаним із категорією «взаємодія» в рамках своїх досліджень. Вони вважали взаємодію явищем, категорією та основним принципом філософії.

Багато педагогів вивчали педагогічний аспект взаємодії. Це пов'язано з потребою людини в спілкуванні, навчанні, освіті та власному розвитку. Зокрема, Ю. Бабанський, М. Данилов, Л. Новікова та інші розглянули основні положення категорії «взаємодія».

У найзагальнішому значенні «взаємодія» описує універсальну форму руху, вплив об'єктів один на одного. Вплив двох або більше систем одна на одну є найбільш поширеним способом зміни їхніх станів і властивостей. Це проявляється в бажанні людини взаємодіяти з різними об'єктами навколишнього середовища. Людина отримує знання про природні та суспільні явища, закономірності та процеси, а також про те, як орієнтуватися в довкіллі. Вона також дізнається про себе та інших через взаємодію [28].

«Взаємодія» у філософському словнику визначається як «філософська категорія, що відображає особливий тип відносин між об'єктами, за якого кожен з об'єктів діє (впливає) на інші об'єкти, внаслідок чого ці об'єкти змінюються, водночас зазнаючи впливу з боку кожного з цих об'єктів, що, у свою чергу, зумовлює зміну їхнього стану». Її основне значення полягає в

тому, що вся діяльність людей у реальному світі, а саме: наше існування та відчуття його реальності базуються на різноманітних взаємодіях, які люди здійснюють і використовують як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття [50, с. 47].

«Взаємодія – особлива форма зв'язку між людьми, процесами, діями, явищами, в результаті якої відбувається зміна їх початкових якостей або станів», – стверджує педагогічний словник. Її результатом є синтез, інтеграція об'єктів і єдність дій [39, с. 30].

«Педагогічна взаємодія» також може бути визначена як «особлива форма зв'язку між учасниками освітнього процесу». Вона передбачає особистісний контакт вихователя та вихованця (-ів), випадковий чи навмисний, тривалий чи короткочасний, вербальний чи невербальний, що призводить до взаємозміни поведінки, діяльності, відносин і настанов між учасниками освітнього процесу. Педагогічна взаємодія може проявляти себе як співпраця, так і суперництво...» [52, с. 30].

Сьогодні педагогічна взаємодія розглядається як різновид соціальної взаємодії людей і класифікується як: педагогічне спілкування (О.Бодальов, В.Кан-Калик, О.Леонт'єв, І.Зимня, С.Кондратьєва та ін.); педагогічна система, що складається з кількох самостійних структурних компонентів, які підпорядковані цілям освіти та формуванню розвиненої особистості кожного вихованця (А. Бойко).

В.Семенов був одним із перших, хто стверджував, що педагогічна взаємодія є основою теоретичної концепції педагогіки. Він запропонував розділити цю взаємодію на такі категорії: взаємодія вихователя та вихованця; процес, який створює різні види діяльності, такі як пізнання, гра, праця та спілкування; процес, у якому особистість вихованця розвивається та вдосконалюється з одного боку, а вихователя вдосконалюється з іншого. Спілкування є особливим видом педагогічної взаємодії, а також спільної діяльності та вияву суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин. Спілкування та спільна діяльність пов'язані оскільки спілкування є частиною спільної

діяльності та є її самостійною цінністю, спілкування також іноді опосередковується спільною діяльністю. Рівність відносин забезпечує будь-яку взаємодію. Однак в основі цього є нерівність позицій суб'єкта, що ініціює вплив, і об'єкта, що його сприймає.

Вчені виділили такі види педагогічної взаємодії: взаємопізнання як усвідомлення один одного, позитивне оцінювання своїх особистісних рис, можливостей і здібностей; взаєморозуміння як стан спільності та взаємності, щоб знайти сенс і мотивацію діяльності та міжособистісних відносин; і взаєморозуміння як стан спільності та взаємності, щоб знайти адекватну ідентифікацію та бути готовим до неї, щоб досягти мети спільної діяльності.

Завдяки суб'єкт-суб'єктній взаємодії можна вести розмову, досягати позитивного розвитку та змінювати свою особистість. Умови, які сприяють формуванню особистості, створюються саме таким типом взаємодії.

Л.Федорович вивчав педагогічну взаємодію в організації навчально-виховного процесу в закладі дошкільної освіти. Згідно з дослідником, основою педагогічної взаємодії є спільне вирішення сім'єю та ЗДО завдань, пов'язаних із освітнім процесом, його доцільності, цілеспрямованості позитивних взаємовпливів і взаємозамін. Коли батьки, діти та педагоги працюють разом, вони розвиваються разом. Коли педагогічна взаємодія добре організована, вона призводить до позитивної динаміки та особистісних змін, розвитку кожного учасника та підвищення функціональності [30, с 57].

Педагогічна діяльність має подвійну спрямованість, впливаючи як на вихованців, так і на вихователів і батьків. Тому позитивна, ефективна педагогічна взаємодія є необхідною умовою виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Враховуючи сучасні досягнення дошкільної та початкової освіти, варто відзначити роботу В. Сухомлинського, який підкреслив, що вирішення проблем взаємодії сім'ї та ЗДО має вирішальне значення. Він створив теоретико-методологічні основи взаємодії сім'ї та закладу освіти. Учений наголошує на тому, що дітей можна виховувати не лише за допомогою

педагогіки, але й за допомогою «особливої організації» життя, коли вихователь створює середовище, яке виховує в дітях уважність, доброту, турботу та радість життя.

І. Огієнко підкреслив, що сім'я має вирішальне значення у вихованні патріотизму дитини, сказавши: «Найперше батько й мати повинні навчати дітей своєї української віри ще від малечку; по-друге, кожна родина зобов'язана дотримуватися своїх рідних, українських звичаїв у святах, календарі, житті, убранні житла, одягу». У випадку, якщо ваша дитина повністю отримує освіту в рідному домі, родині та від своїх рідних батьків і матері, вони відчуватимуть ці традиції як свої та українські. Тільки батько-мати та їхня родина можуть прищепити своїй дитині українські традиції та звичаї, а тим самим виховати її українцем. Ніхто не зробить цього без родини [36].

У нашому дослідженні методики національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку ми враховуємо цю важливу настанову вченого.

1.2. Форми взаємодії дошкільного закладу та сім'ї

Демократизація системи освіти, її різноманітність і інноваційні програми спричинили необхідність пошуку рішень для проблем взаємодії закладу дошкільної освіти з родиною. Це включало створення нових умов, використання нетрадиційних методів, розробку форм і методів співпраці щодо педагогізації батьків. У ньому розглядаються проблеми, пов'язані з дошкільною освітою та сім'єю; зміцнення зв'язків між ними; покращення емоційних відносин між батьками, дітьми та педагогічними працівниками; і заохочення до партнерських, демократичних стосунків, які є основою для створення позитивного середовища для розвитку особистості дитини.

На даний момент і педагоги, і батьки повинні працювати разом, щоб

виховати дітей. У статті 8 Закону України «Про дошкільну освіту» сказано, що «Сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти».

Зокрема, Державний стандарт «Базовий компонент дошкільної освіти» (2021) вказує, що отримання дошкільної освіти в закладі освіти або в іншому суб'єкті освітньої діяльності не звільняє батьків від обов'язку доглядати, піклуватися, виховувати, розвивати та навчати дитину. Залучення сім'ї до освітнього процесу ЗДО підтверджує ідею про те, що кожен з батьків дитини несе відповідальність за її виховання, розвиток і навчання, збереження її життя, зміцнення здоров'я, формування почуття людської гідності та формування усвідомленого ставлення дитини до здорового способу життя.

Державний стандарт дошкільної освіти чітко передбачає, що держава, сім'я та фахівці дошкільної освіти відповідають за розвиток і виховання дітей дошкільного віку [1].

Сучасні наукові розвідки доводять, що проблему діяльності закладів дошкільної освіти ґрунтовно проаналізовано й узагальнено в теоретичних та практичних аспектах взаємодії вихователів із сім'єю, зокрема: пріоритетні напрями діяльності; сутність, зміст, форми та методи роботи з дітьми та батьками: І. Балицька, Г. Беленька, Л. Врочинська, Т. Дронова, В. Новікова, Ж. Петрова, Л. Сухарева, (психолого-педагогічні аспекти взаємодії вихователя закладу дошкільної освіти з батьками вихованців); А. Богущ, Н. Гавриш, Т. Котик (спільна робота ЗДО і родини в мовленнєвій підготовці дитини старшого дошкільного віку до школи); Н. Гавриш, Л. Дубровська & В. Дубровський, О. Рейпольська (соціально-педагогічні засади спільної роботи закладу дошкільної освіти і сім'ї у вихованні дітей); О. Кононко, С. Курінна, І. Макаренко (сутність та особливості педагогічної взаємодії вихователів і батьків у забезпеченні соціалізації дошкільників); О. Семенов, С. Кампов, О. Полєвікова & Т. Шульга, І. Трубавіна, О. Шаповалова (взаємодія закладу дошкільної освіти з різними типами сімей); Н. Костючик (педагогічна робота

вихователя з неблагополучними сім'ями); В. Гребеннікова, С. Івах, Ф. Карагозлю, В. Новікова, Т. Рожко-Павлишин, Т. Пантюк (умови оптимізації партнерства закладу дошкільної освіти й сім'ї) та ін.

Багато дисертаційних досліджень було проведено з різних аспектів взаємодії ЗДО з сім'єю, наприклад «Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї», «Формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу», «Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей У кожному з цих досліджень автори наголошують на тому, наскільки важливо, щоб педагоги та батьки мали ефективні, вірні та позитивні відносини. Вони також наголошують на тому, щоб акцент був правильно розташований щодо відповідальності та стосунків.

Враховуючи логіку окреслення особливостей взаємодії ЗДО з сім'ями, Н. Шкляр стверджує у своїй дисертації «Формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до закладу дошкільної освіти», що «... тільки тісна ефективна взаємодія родини та педагогічного колективу закладу дошкільної освіти сприятиме успішному формуванню первинного соціального досвіду дітей дошкільного віку, полегшуючи адаптацію до нових соціальних Основною перешкодою в процесі соціального становлення підростаючого покоління є відсутність єдності та наступності вимог між закладом дошкільної освіти та родиною.

Інші дослідження вказують на необхідність взаємодії родинного та суспільного виховання. Ці дослідження (О. Долинна, О. Зверева, Т. Кротова, М. Крулехт, О. Низьковська, Л. Островська та Ж. Петрова) підкреслюють, що спільна робота вихователів і батьків є важливою частиною засвоєння дитиною соціального досвіду та формування адекватної поведінки. Зважаючи на те, що сім'я відіграє важливу роль у формуванні та розвитку дитини як особистості, суспільство, держава та заклади освіти повинні надавати повну підтримку сім'ям у правильному навчанні, виконанні батьківських обов'язків і виховних

функцій.

Дошкільна освіта є основним соціальним інститутом на етапі дошкільного дитинства, який допомагає дитині розвиватися та формуватися як особистість.

Завдяки гармонійній взаємодії ЗДО з сім'єю дитина може розкрити та реалізувати свій потенціал і вийти на нові шляхи в соціальній реальності. У цьому контексті сім'я несе найбільшу відповідальність за виховання дітей.

Дитина отримує перше уявлення про себе та інших у сім'ї. Вона також розвиває соціальні почуття, навички спілкування та навички брати участь у діяльності з дорослими та однолітками, які необхідні для життя. Сім'я є важливим фактором соціалізації особистості, оскільки вона дозволяє взаємопроникненню дітей і дорослих. Тим не менш, сім'я потребує допомоги у навчанні, вихованні та розвитку своїх дітей, а також узгодженості своїх дій із соціальними інститутами освіти та виховання дітей.

Відповідно до Конвенції ООН «Про права дитини», Всесвітньої декларації «Про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей», Сімейного кодексу України та Закону України «Про охорону дитинства», сім'я розглядається як основний і основний осередок суспільства, який виконує важливі соціально-економічні функції, а також забезпечує природне середовище для матеріальної, фінансової та емоційної підтримки.

Система дошкільної освіти створюється Законом України «Про дошкільну освіту» незалежно від підпорядкування, типу та форми власності закладів, наукових і методичних установ, органів управління освітою та освіти та виховання в сім'ї. Дошкільні заклади мають на меті захистити права дитини на дошкільну освіту, зберегти та зміцнити фізичне, психічне та духовне здоров'я дитини, розвивати її творчі здібності, надати їй соціальний досвід і багато іншого.

У статті 12 Закону України «Про дошкільну освіту» від 20 грудня 2001 року було виокремлено дев'ять типів дошкільних навчальних закладів, а також було виключено дитячий будинок сімейного типу, який був

призначений для виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від двох до вісімнадцяти років.

Дошкільний навчальний заклад може бути частиною навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-II ступенів – дошкільний навчальний заклад», «Загальноосвітня школа I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» або створений шляхом об'єднання з іншими закладами освіти.

Дошкільні школи, інтернати та санаторії можуть мати дошкільні групи. Дошкільні заклади можуть бути приватними, комунальними, державними або корпоративними.

Зважаючи на поточні політичні та соціально-економічні проблеми та тенденції дошкільної освіти, психолого-педагогічні працівники та батьки вихованців повинні співпрацювати в партнерстві з різними типами та формами власності дошкільної освіти, щоб підвищити культуру відповідального батьківства.

Науковці розглядають допомогу батькам як соціально-педагогічну проблему через взаємодію двох інститутів соціалізації особистості (Д. Бондарчук, І. Макаренко, В. Оржеховська, Н. Семенова, І. Трубавіна, О. Хартман та ін.). Дослідники (Л. Буніна, І. Деснова, І. Дубінець, О. Хомишак та ін.) підкреслили важливість покращення культури батьківства, досягнення єдності виховного впливу сім'ї та закладу дошкільної освіти на дитину та його спрямованість на позитивний розвиток особистості.

Система «суб'єкт-суб'єкт» є основою педагогічної взаємодії, якщо розглядати її з різних точок зору. У цьому випадку суб'єктами є особистості, які є носіями активності. У дошкільному закладі дошкільної освіти існує чотири рівні педагогічної взаємодії з сім'ями: адміністративний (директор / завідувач – сім'я); інформаційно-методичний (педагогічний колектив – вихователь-методист, вихователь, психолог, музичний керівник, фізичний

інструктор, гуртківці –сім'я); оперативний (вихователь – батьки) і дуальний (дитина – батьки). Зобразимо схематично рівні взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'ями (див. рис. 1.4).

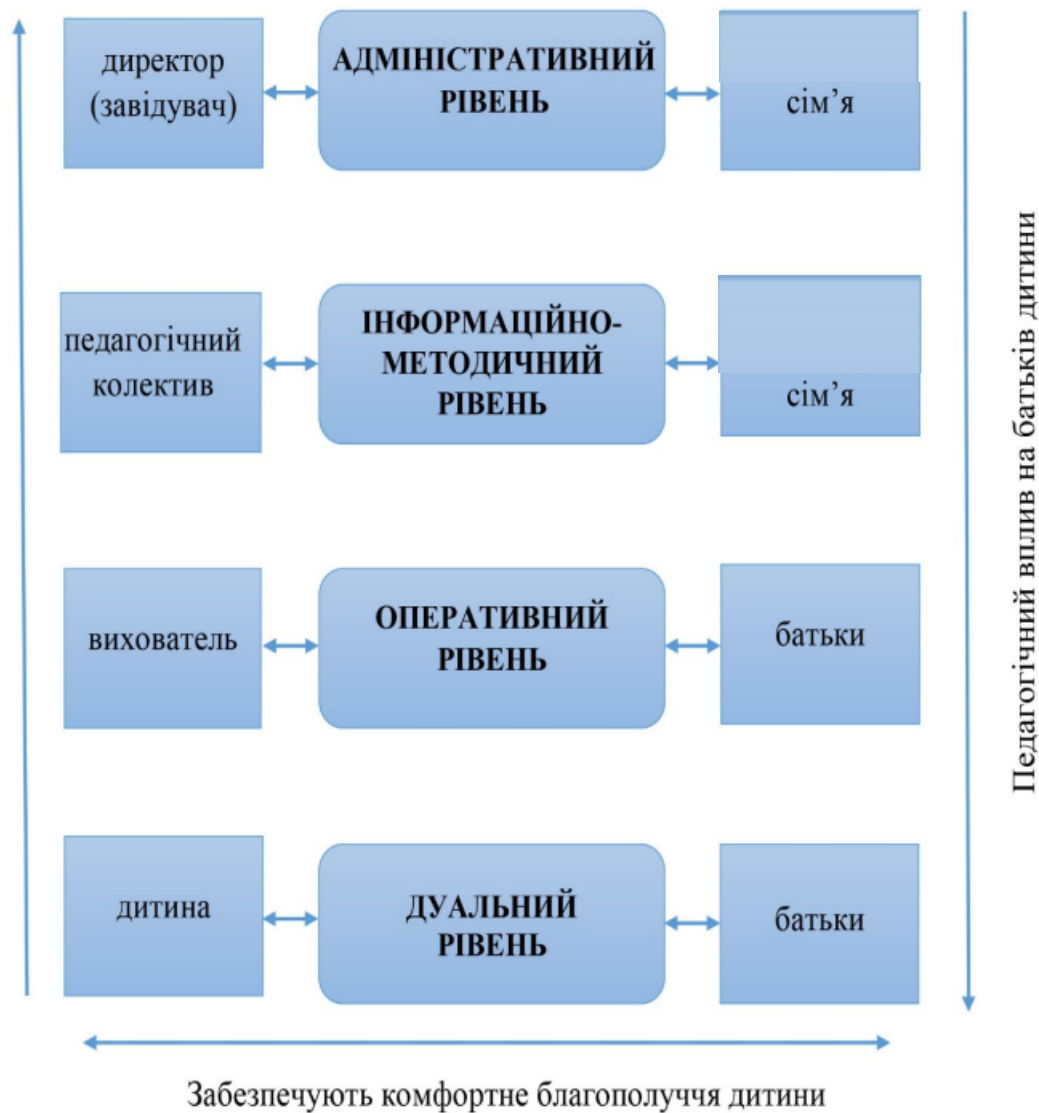

Рис. 1.1. Рівні взаємодії ЗДО з сім'ями

На рисунку показано одну з моделей забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодія закладу дошкільної освіти з сім'ями на різних рівнях, що передбачає позитивну взаємодію всіх педагогічних працівників.

На адміністративному рівні соціальний моніторинг сім'ї (Вік, освіта, шлюбний стаж, кількість дітей, досвід). Директор або завідувач керує роботою батьківської ради та батьківського комітету; співпрацює з сім'ями, які складається з батьків або тих, хто їх замінює, незалежна методологія, яка

стосується кожної родини; налаштовує взаємодію педагогічного колективу з сім'єю на доброзичливе спілкування, повагою та співпрацю, а не навчання.

Інформаційно-методичний рівень. Вихователь-методист створює:

- просвітницькі заходи для сімей щодо розвитку, виховання та навчання дітей;
- надає батькам психологічну та педагогічну підтримку через діяльність Батьківського клубу та Школи сім'ї;
- сприяє реалізації педагогіка співробітництва, яка включає батьків або їх заміників до активної підтримки ЗДО;
- надає методичну допомогу педагогічного колективу, щоб співпрацювати з сім'єю, щоб підвищити рівень культури батьківства сімей, створює рекомендації тощо.

Оперативний рівень. Вихователь виконує соціально-педагогічну функцію діагностика сім'ї, визначення ділянок, які потребують особливої уваги (загальні та приватні проблеми); виявляє можливості виховання родини та спонукає до розмови; створює середовище, де всі мають спільні інтереси; стимулює участь батьків у педагогічний процес, заснований на співпраці та партнерстві; підвищує рівень культури батьківства (застосування традиційних і нетрадиційних методів і методи співпраці з сім'єю); підвищує впевненість батьків у своїх педагогічних здібностях потенціалу.

Дуальний рівень. Найближчий рівень взаємодії з дитиною включає взаємодія дитини з батьками або особами, які виконують їхні функції; систематичне й органічне поєднання психолого-педагогічної інформації з практичними умінь і навички, необхідні для розвитку життєво важливих компетентностей дитини.

Батьки беруть участь у різних видах діяльності, наприклад, розмовляючи, читаючи літературу, граючи в ігри та зображувальна діяльність, перегляд дитячих мультфільмів і передач тощо) здійснюють свої обов'язки як батьки: піклуються, виховують, навчають, виховують дитину.

Узагальнюючи, зазначимо, що створювати культуру батьківство

можливе лише за умови суб'єкт-суб'єктної взаємодія всіх, хто працює в ЗДО.

Спілкування є основною формою взаємодії, яка, за Я.А. Коломінским, взаємодія між людьми, яка залежить від послідовності подій спілкування та визначає тип діяльності суб'єктів.

З точки зору вчених щодо різноманітних типів взаємодії суб'єктів освітнього процесу в соціальних, психолого-педагогічних і вказують на спрямованість організації, характер взаємодії, спілкування, різноманітні форми, стратегії та підходи до міжособистісної взаємодії.

Усі види взаємодії включають процеси безпосереднього чи опосередкованого впливу суб'єктів навчання один на одного, що призводить до їх взаємодії.

У ЗДО взаємодія з сім'ями здійснюється і як діади та тріади, тобто кількість учасників може збільшуватися відповідно до педагогічної проблеми, форм і методів роботи з суб'єктами освітнього процесу, різноманітного за складом і типом діяльності, як складний зв'язок між соціальними зв'язками.

Згідно з результатами досліджень, проведених Л. Байбородова та М. Рожковим, існує інша класифікація взаємодії, яка демонструється за допомогою наступних показників: 1) ставлення суб'єктів педагогічної взаємодія в інтересах один одного; 2) наявність того, що суб'єкти навчальний процес, який визначає мету спільної діяльності; 3) суб'єктність позицій взаємодія учасників педагогічного процесу, ставлення один до одного. Наприклад:

– тип співробітника: підтримка кращих якостей один одного, достатність оцінки та самооцінки; доброзичливі та щирі стосунки між учасниками педагогічного процесу процесу; дії обох сторін, спільні цілі та шляхи взаємодії спільна перевірка результатів відповідно до бажань і можливостей учасників діяльність, заснована на взаємних інтересах, позитивний вплив один на одного на одного, вирішуючи проблеми та розбіжності в діяльності;

– тип діалогу: рівність партнерів, гуманістичність взаємодії, прагнення до емпатійного пізнання, прийняття іншої точки зору та відвертого обміну

думками думки, відсутність упередженості, прагнення до компромісу взаємне бажання досягти спільного позитивного результату;

— опіка: турбота старших людей, які є більш-менш вимогливими та справедливими, про молодше покоління, яке виглядає більш зацікавленим, здатним і самостійним, декларативність людей, які мають намір передати або використати готовий досвід, споживацька позиція учасників освітнього процесу;

— пригнічення (явне або приховане): суб'єкт-об'єктний характер взаємини між тими, хто бере участь у педагогічному процесі, авторитарний спосіб спілкування, домінування старших учасників над молодшими та використання їх пасивне підпорядкування, відкриті, суворі інструкції, вимоги від однієї сторони до іншої, її непрактичність і невпевненість у власних силах;

— індиферентний тип: учасники байдуже ставляться один до одного педагогічна взаємодія, формальні стосунки, результати спільної діяльності (нейтральні), з невеликим рівнем спілкування між людьми;

— тип конфронтації: занепокоєння, ворожість до взаємодії, протистояння, відсутність спільних інтересів, цілей, небажання брати участь у будь-яких заходах, організованих групою людей;

– конфліктний тип: зіткнення протилежних позицій, інтересів, думок думки та цілі, які мають суб'єкти педагогічного процесу.

Як показано, типологія взаємодії, представлена тут, є типовою для співпраці закладу дошкільної освіти разом із сім'єю й підкреслює необхідність оновлення методологія та стратегії взаємодії педагогів з батьками, гуманізація взаємодія між двома ланками.

Думки О. Кононко є цінними для нашого дослідження підкреслює оптимізації роботи ЗДО і сім'ї, пов'язаної з сприйняття родини як соціального замовника, що змушує її досліджувати сімейних потреб і поглядів, намагаючись створити гуманні, демократичні стосунки педагога з батьками, які гарантуватимуть визнання його особистості та прав на своїй посаді, використовуючи неефективні методи сімейної роботи, а індивідуальний

характер. Це те, що вона вимагає від вчених-дослідників переглянути систему роботи з сім'єю та визначити, чи потрібні оновлення зміст і пошук нових способів співпраці з батьками схожий погляд на те, наскільки важливо створити нову систему родинної освіти враховує А. Сталь. Дослідниця пропонує ідентифікувати нові методології та визначити нові способи вирішення проблем взаємодії педагогів і батьків, які доглядають за дітьми старшого дошкільного віку, формують у суб'єктів освітнього процесу, отримавши нові педагогічні навички, змінивши свої цінності та у педагогів і батьків. Тим часом А. Залізник підкреслює значення пошук ефективних методів діагностики в сім'ї.

У цьому контексті важливо пам'ятати, що повне виховання стикатися з одночасними впливами сім'ї та організації дошкільної освіти.

Результати дослідження ЗДО щодо впливу на сім'ї засвідчили, що розмова педагогів з членами родини вихованців має будуватися на основі для того, щоб вихователь продемонстрував досягнення дитини та її позитивні якості, вірити в свої сили та здібності. Саме в такій приємній ролі педагога сприймається як рівний у тому, щоб брати участь у вихованні дитини для того, щоб батьки стали активними однодумцями та помічниками вихованців, які беруть участь у вихованні своїх дітей, повинні бути включені до життя закладу дошкільна освіта, постійно повідомляти сім'ю про освітні події, а також індивідуальні методи розвитку дитини. Робота педагога з сім'єю є складним і з організаційної, і з психолого-педагогічної точки зору. Таким чином педагогам потрібно встановити, як батьки будуть їхніми партнерами та помічниками в системі взаємин «вихователь – дитина – сім'я».

Коли йдеться про визначення «складних» груп батьків у співпрацю з вихователями дошкільної освіти, то варто виокремити:

- 1) батьки, які не приділяють достатньої уваги своїм дітям виховують своїх дітей, не піклуються про їхню долю;
- 2) батьки зарозумілі та не вважають вихователя дитячого саду авторитетом у області освіти;

- 3) батьки, які не беруть участі в роботі дитячого садка та є пасивними;
- 4) батьки, які надмірно піклуються про своїх дітей, ігнорують їхні здібності;
- 5) батьки, які не вважають дошкільного навчання важливим для розвитку дитини;
- 6) батьки, особливості індивідуального характеру та вік яких ускладнюють встановлення контакт і довірливі відносини з ними (конфліктні, старші за віком тощо)і
- 7) батьки, які мають низьку культуру, недостатню освіту та психології і не демонструють при цьому бажання розвиватися як педагогів [54].

З огляду на представлені типи зв'язків між сім'єю та закладом дошкільної освіти, виявлено, що тільки скоординована взаємодія всього педагогічного колективу стане запорукою ефективної взаємодії з сім'єю. (Рис.1.1.)

Тип зв'язків	Формула впливу	Мета встановлення зв'язків	Форми взаємодії
Компенсаторний тип	ЗДО – сім'я	Оптимізація впливу батьків на дитину шляхом підвищення культури батьківства, надання психолого-педагогічної допомоги родині	<ul style="list-style-type: none"> – батьківські збори; – консультації/дистанційні консультації; – бесіди; – лекторії та відеолекторії; – школа молодих батьків; – конференції; – клуби за інтересами; – вечори запитань та відповідей; <ul style="list-style-type: none"> – семінари-практикуми; – тренінги; – майстер-класи; – Інтернет-квести для батьків; – ігри педагогічного змісту; – педагогічний брифінг; – сайт ЗДО; – інтерактивне спілкування тощо.
Компенсаторний тип	сім'я – ЗДО	Залучення батьків до Освітнього процесу, допомога ЗДО з боку батьків	<ul style="list-style-type: none"> – участь батьків у заходах ЗДО; – участь у гуртковій роботі; – участь в обладнанні осередків; – скринька батьківських пропозицій; – родинні газети; – виставка творчості батьків; – виготовлення батьками атрибутів для ігор; – презентація ідей родинного виховання; – презентація історій батьківського успіху; – робота груп батьків порадників; – вечори сімейного портрета тощо.
Координаційний тип	ЗДО й сім'я – партнери	Використання специфічних можливостей сім'ї і закладу дошкільної освіти для кращого виховання дітей	<ul style="list-style-type: none"> – участь батьків у заходах ЗДО; – участь у гуртковій роботі; – участь в обладнанні осередків; – скринька батьківських пропозицій; – родинні газети; – виставка творчості батьків; – виготовлення батьками атрибутів для ігор; – презентація ідей родинного виховання; – презентація історій батьківського успіху; – робота груп батьків порадників; – вечори сімейного портрета тощо.

Рис 1.2. Типи зв'язків закладу дошкільної освіти з сім'ями

Різнобічне, конструктивне планування є важливим компонентом педагогічної діяльності колективу ЗДО у розвитку дитини. Це планування сприятиме єдності в освітньому процесі закладу дошкільної освіти з родиною, забезпечуючи системність, відкритість змісту, форм і методів роботи. Ми вважаємо, що в роботі з батьками найкраще поєднувати таку форму взаємодії.

Основним принципом логіко-теоретичного аспекту дослідження є зв'язок між дошкільною освітою та родиною у вихованні дошкільників. Це забезпечить системність роботи, створення динамічних стереотипів, які насамперед сприятимуть розвитку всебічно розвиненої особистості та формуванню культури батьківства сімей.

1.3. Національно-патріотичне виховання як наукова проблема

Національно-патріотичне виховання підрастаючого покоління має глибоке історичне коріння та ґрунтується на традиціях і досвіді українців протягом багатьох поколінь.

Педагогічні ідеї К. Ушинського мають велике значення для розуміння національного виховання. «Якщо в людині навіть загине все святе та благородне, воно гине останнім, адже поля батьківщини, її мова, її перекази і життя ніколи не втрачають незбагненої влади над серцем людини», – стверджував видатний педагог [60, с. 160]. К. Ушинський був першим, хто ввів термін «народна педагогіка» та запровадив «Вітчизнознавство» в початковій школі. Педагог стверджує, що народність і патріотизм є життєво важливими для розвитку та становлення національної самосвідомості. Вчений вважав, що найважливішим засобом виховання патріотизму є спілкування з рідною мовою, оскільки «єдиний правильний засіб проникнути у характер народу – це засвоїти його мову» [70, с. 561],

Ідея національної школи була підтримана С. Русовою. Національна школа, на думку вченої, є інструментом, який допомагає побудувати незалежну державу, оскільки «нація, яка пройшла через таку школу, буде дужчою іншої нації, яка її не пройшла» [56, с. 83]. С.Русова говорить про створення національного середовища для розвитку дітей: «Любов до рідної країни – це перший найкращий крок до широкої вселюдської гуманності, пошана до людей – це вияв самоповаги й бажання собі й іншим волі та незалежності».

Сьогодні актуальною є і авторська концепція Г. Ващенко, педагогіка яког була розроблена з метою виховання свідомих патріотів своєї країни та нації як основи могутності України. Учений стверджує, що розвиток свідомого почуття патріотизму слід починати в три-чотирирічному віці. Дитина цього віку повинна розуміти, що вона належить до своєї Батьківщини – України, і

що українці мають свою мову, яка відрізняється від мови інших народів. За словами Г. Ващенка, саме тому особлива роль у вихованні свідомого патріотизму належить дитячим садкам: «всі можливості не тільки підсилювати стихійну любов до Батьківщини, а й виховувати у дітей свідому любов до неї, при чому виховувати їх планово й систематично» [21, с. 21] Учений глибоко переконаний, що на етапі дошкільного дитинства необхідно сприяти розвитку стихійної любові до Батьківщини, яка базується на навичках і інстинкті, щоб потім перетворитися на свідому любов до Батьківщини. У цьому аспекті дослідження важлива думка Г. Ващенко стверджує, що родина відіграє важливу роль у вихованні патріотизму у дітей дошкільного віку, оскільки «батьки в родинному житті мусять своєю поведінкою бути зразками щирої релігійності, чесності, принциповості, українського патріотизму». Крім того, в родинних стосунках повинні панувати мир і любов [23, с. 311–316]. Як стверджує Г. Ващенко: «родина – це мала Батьківщина, на ґрунті якої будується і Батьківщина велика».

В дослідженні розглядається сутність і структура понять «патріотизм» і «патріотичне виховання» (І. Бейх, Л. Буєва, Л. Солохан, В. Сухомлинський та ін.); визначено основні теоретичні та методологічні принципи національного виховання (О. В. Вишневський, В. Демчук, Р. Ігнатенко, Ю. Мартинюк, Руденко, О. Савченко, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, П. Ш. Щербань та ін.); розроблено психолого-педагогічне обґрунтування виховання патріотизму серед молоді (І. Бех, А. Богуш, В. Т. Будаєв, К. Чорна та ін.) Ключові поняття дослідження, такі як патріотизм, почуття патріотизму, національне виховання та національно-патріотичне виховання, повинні бути розглянуті та проаналізовані відповідно до логіки дослідження.

Патріотизм можна визначити як соціально-психологічне почуття, яке включає гордість за досягнення своєї країни (в галузі науки, економіки, спорту тощо), повага до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження та опанування національних і культурних традицій, а також гіркота від невдачі та втрати рідної країни.

Енциклопедія освіти описує патріотизм як «дієве ставлення до свого народу», яке «віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, емоційне підпорядкування свого життя спільним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів»[63].

Словник з етики дає схоже визначення патріотизму, але автори наголошують на його моральному значенні як способу підпорядкування особистості суспільним інтересам, єдності людини та Вітчизни. Патріотизм означає «любов до Батьківщини, свого народу; відданість чому-небудь, любов до чогось», а патріот – це той, хто «любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви і подвиги; людина, яка палко любить щось, віддана якійсь справі (патріоти міста та ін.)».

Патріотизм є «одним із найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури», згідно з Українським педагогічним словником. Патріотизм проявляється в діяльності, спрямованій на процвітання своєї нації та захист її інтересів. Виховання національної гордості є важливою частиною діяльності школи з виховання учнів. Учні розвивають патріотичні погляди та переконання під час вивчення різних навчальних предметів [15, с249]. Як ми бачимо, патріотизм є громадським почуттям.

Л. Качур визначає патріотизм як постійну соціально-психічну якість, складну інтегральну якість, яка характеризує ціннісне ставлення людини до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічних і національно-громадянських аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності.

О Каплуновська визначає патріотизм як моральне почуття, яке вимагає глибокого емоційного переживання, усвідомлення та прийняття своєї дитини як цінності. За словами О. Каплуновської, якщо патріотизм підтримується лише зовнішніми джерелами, він може отримати неправильний характер і стати поверхневим і показним [8-10].

І. Бех стверджує, що патріотизм – це унікальне почуття, яке

характеризує ставлення людини до свого народу, батьківщини, держави та себе. Безумовність означає, що почуття патріотизму не можуть базуватися на зовнішніх заохочень чи осуджень. Саме в собі воно повинно спонукати до відповідних дій, бути самозначущим, а високий смисловий аспект означає, що почуття патріотизму пов'язане з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості, а не з нижчими, буттєвими потребами та прагненнями, які часто є меркантильними [3, с. 2]. Бех розробив портрет патріота як людину, яка цінує національну духовність і дух. Він пов'язаний з Батьківщиною почуттями, волею та життям. Він прийняв українську мову, історію, державу, пісню та історичне світосприйняття як своє. Учений вважає, що людина може виявити загальнолюдські цінності, використовуючи свою національну культуру [3]. Н. Волошина стверджує, що патріотизм не з'являється з народження, а формується суспільством. Вчена вважає патріотизм важливою духовною цінністю. Н. Волошина визначає це поняття як соціально-психологічну властивість, яка існує в суспільстві та проявляється в сім'ї, соціальній групі, етносі чи особистості. Ця властивість проявляється у вірі та безкорисливій любові до Батьківщини, готовності до самовідданої праці заради її процвітання, здатності до самопожертви, щоб захистити свої інтереси від загроз і здатності консолідувати суспільство [9, с. 13]. Особливості українського патріотизму включають високу гуманістичну спрямованість української патріотичної ідеї, віротерпимість, соборність, колективізм у вирішенні громадських проблем і особливу любов до рідної природи.

У контексті сучасного світу Н. Матяшук стверджує, що «справжній патріотизм несумісний із національною обмеженістю, яка маскується під гаслами філологічного чи етнічного патріотизму». Він не пов'язаний з презирством, ненавистю та упередженим ставленням до людей, які говорять іншою мовою, сповідують іншу релігію чи дотримуються інших традицій. Якщо ви хочете бути справжнім патріотом, ви не повинні безкритично перебільшувати добродетель свого народу, підвищувати його над іншими народами, самовихвалюватися та прославляти свою націю на національній

основі. Збереження своєї національної ідентичності, повага до національних особливостей інших, прагнення добра та миру між усіма народами своєї держави та світу, збагачує державну та світову спадщину неповторністю свого національного колориту, сприяючи збереженню всього різноманітності світової культури, стверджуючи толерантність як основну якість сучасного патріота [12-13].

Вчені різними способами визначають структуру патріотизму. Б. Будак у структурі патріотизму виокремлює такі аспекти: психологічний: почуття (прихильності, любові, гордості, ненависті до ворогів, відданості, вірності), позиції (самовідданості, співпереживання, мужності), потреби в саморозвитку та самовдосконаленні, самоактуалізації, спрямованість, характер, досвід патріотичної поведінки, відносин і діяльності; духовний: сенс життя, воля в індивідуальному і соціальному просторі життєдіяльності, загальна культура особистості, наявність життєвих принципів, селективність вчинків, причетність традицій, розвиненість історичної пам'яті; ціннісний: ідеали, система цінностей, стереотипи, переконання, прихильність до середовища існування, затребуваність у соціальногосподарському репродуктивному просторі; пізнавальний: наслідування пізнання ідеалів, набуття смислів, привласнення цінностей, опрацювання прикладу, надбання знань, умінь, навичок, досвіду дії, ідентифікація; соціально-виховний: усвідомлення та реалізація особистісних, колективних, соціальних і державних інтересів у власній діяльності, вбудовування власної життєвої стратегії в соціокультурні процеси суспільства і держави, самовдосконалення, оволодіння патріотичною мотивацією професійної діяльності [7, с. :80]. Б. Будак переконливо стверджує, що формування патріотичних почуттів на високому рівні розвитку стане результатом врахування певних елементів у процесі патріотичного виховання.

Згідно з О. Коркішко, структуру патріотизму можна представити через ставлення до себе (національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність), людей (толерантність, національний такт, справедливість, усвідомлення своєї належності до

українського народу як його представника; відповідальність перед своєю нацією), Батьківщини (віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист, бажання працювати для розвитку країни, підносити її міжнародний авторитет, повага до Конституції та законів держави; гордість за успіхи держави, біль за невдачі, суспільна активність та ініціативність), національних цінностей (володіння українською мовою, бажання й потреба в накопиченні, збереженні та переданні родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів; дбайливе ставлення до національних багатств, до рідної природи; сприяння розвитку духовного життя українського народу; шанобливе ставлення до національних та державних символів; почуття дбайливого господаря своєї землі) [16, с. 10–11].

Таким чином, вчені визначають структуру патріотизму за допомогою таких елементів, як почуття, потреби, мотиви, досвід, усвідомлення та національні цінності. Наукова робота О. Вишневський виділяє три види патріотизму: етнічний (ставлення до рідної мови, культури та свого народу), територіальний (ідентифікація з певною місцевістю, ландшафтом і кліматом), державний (як основна мета виховання державницького, громадянського світогляду в підростаючому поколінні) [34]. Підтримуємо думку вченого про те, що існує етнічний різновид патріотизму в контексті досліджуваного вікового контингенту дітей дошкільного віку. Інші науковці виділяють три духовні пласти патріотизму: емоційно-почуттєвий, інтелектуальний і поведінковий. Поверхневий шар – це глибока любов до свого народу, як до себе, так і до своєї великої родини, любов до рідного слова та рідної природи. Поверхневий шар, такий як сприйняття та відчуття, свідчить про розумне усвідомлення свого обов'язку перед своїм народом захищати його інтереси, протистояти і витримувати тиск. Крім того, існує третій аспект, який стосується відданості служінню Батьківщині та своїй нації, перевершуючи власні інтереси та життя [64]. У цьому контексті атрибути патріотизму поєднуються з такими характеристиками, як усвідомлення свого обов'язку, любов до своєї родини та готовність до служіння.

У результаті аналізу досліджень було виявлено такі характеристики українського патріотизму: висока гуманістична спрямованість українських патріотичних ідей; демократичний рух; повага до інших народів; самопожертва в інтересах Батьківщини; співчуття до страждань інших; вшанування старших поколінь; дотримання традицій і звичаїв народу; і любов до рідної природи. Сучасні трансформаційні зміни в українському суспільстві формують почуття патріотизму, як правильно стверджує О. Сухомлинська, мають значний вплив на загальну освіту. Співвідношення реальності («буття») з виховними завданнями та виховними ідеалами завжди є проблемою в теорії та практиці виховання [35, с. 10].

Виховний вплив на особистість дитини формує певні якості, властивості, переконання та почуття. Сьогодні виховання визначається як «усвідомлене й цілеспрямоване зрощування людини як особистості у відповідності зі специфікою цілей, соціальних груп, організацій, в яких воно здійснюється» [38, с. 87]. Національне виховання, згідно з Українським педагогічним словником, визначається як сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, які історично зумовлені і створені самим народом і спрямовані на організацію життєдіяльності наступних поколінь. У процесі національного виховання засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [29]. Українські вчені (В. Демчук, В. Дзюба, І. Мартинюк, В. Москалець, В. Пащенко, М. Стельмахович, Б. Степарик, В. Стрем'янський, Г. Філіпчук, П. Щербань та ін.) вивчали теоретичні основи національного виховання підростаючого покоління, творчість яких базується на національній ідеї, гуманістичних принципах і виховних ідеалах. Сьогодні виховання зосереджене на розвитку в людині шести основних (універсальних) якостей: моральності, патріотизму, демократизму, родинності, характерності та природосвідомості. За словами Р.Вишневського, національно-патріотичне виховання «впливає з потреб національного життя і процесів державотворення» [16, с. 95]. Як стверджує П.

Щербань, основною метою національного виховання є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, соціальної ментальності та унікального світогляду [21]. Автор стверджує, що саме на цій основі формуватимуться особистісні риси громадянина України, включаючи духовність, національну самосвідомість, моральну, художньо-естетичну, трудову, фізичну, правову та екологічну культуру, а найважливішою громадянською рисою є формування національної самовідданості, патріотичних почуттів до рідної землі та свого народу, а також готовність працювати в ім'я України.

М. Стельмахович стверджує, що українська школа справді є національною, коли вона ґрунтується на українській етнопедагогіці, національній системі, яка впливає на формування особистості, і орієнтаційним еталоном є народні чесноти, норми християнської моралі, а також гармонія між родинним і громадським вихованням. Як видно, дослідник вважав, що духовні (християнські) та морально-етичні стандарти були найважливішими компонентами національного розуміння.

У статтях М. Боришевський, П. Ігнатенко підкреслюють, що національне виховання спрямоване на розвиток як загальнолюдських, так і національних принципів. М. Боришевський пропонує ряд цінностей і принципів, зокрема: розумне та відповідне ставлення до прав і обов'язків громадян; повага до Конституції та державних символів, занепокоєння до долі Батьківщини; бажання зрозуміти історію країни та вшанувати видатних людей і героїв нації; розуміння важливості мистецтва, літератури та рідної мови для формування національної самосвідомості; відданість Батьківщині. [48]. За словами П. Ігнатенка, «національні цінності – це національні, збагачені цивілізованими народами, а національні – це загальнолюдські в національному вияві» [21].

Наукова спільнота багато говорить про значення загальнолюдських і національних цінностей (І. Бех, О. Вишневецький, Р. Ігнатенко І. Мартинюк Ю. Руденко, О. Савченко, В. Сухомлинська та інші автори). Зауважимо, що

сьогодні немає єдиної думки про те, як національне виховання пов'язане з патріотизмом. Науковці виділяють почуття як патріотизму, так і патріотизму. Так, П. Ігнатенка, відрізняє, що «об'єктом національних почуттів є власний етнос, незалежно від його розселення, а в патріотичних почуттях віддзеркалюється прихильність до рідної землі, території, місця народження, Батьківщини» [44].

Теоретичні основи патріотичного виховання молодих поколінь ґрунтуються на фундаментальних працях українських учених, в яких розглядаються різні інтерпретації поняття «патріотичне виховання».

За В. Кульчицьким патріотичне виховання визначається як комплекс історично зумовлених поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної поведінки, спрямованих на організацію життя підростаючих поколінь. Соціально-педагогічні основи патріотизму включають глибоке розуміння конституційних і правових правил, державної політики, формування патріотичних почуттів і практичних заходів, спрямованих на захист національних звичок і поведінки в усіх сферах суспільного життя. У результаті патріотичне виховання сприяє успішній соціалізації особистості, яка може реалізувати свій патріотичний потенціал на благо Батьківщини.

Науковці підкреслюють, що «державі необхідно, щоб усі діти стали національносвідомими громадянами – патріотами, здатними в недалекому майбутньому забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, а в разі військової загрози – змогли відстояти її незалежність та суверенітет... це активне і дієве почуття належності до своєї державно-територіальної Вітчизни.

Національно-патріотичне виховання виражає як національні, так і патріотичні почуття, згідно з Великим тлумачним словником. У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.) національно-патріотичне виховання дітей та молоді визначається як комплексна систематична й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сімей, освітніх закладів та інших соціальних

інститутів, спрямована на формування в молодому поколінні національної свідомості, вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського та конституційного прав [6].

Відповідно до О. Вишневського (2008), національно-патріотичне виховання впливає з потреб національного життя та процесів державотворення. Відповідно до І. Беха національно-патріотичне виховання, передбачає допомогу в розвитку особистості як патріота України та спрямованість на формування позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини. За В. Будаковим національно-патріотичне виховання, спрямоване на формування духовних, моральних і історичних цінностей, які відображають особливості формування та розвитку нашої держави та суспільства, національну самосвідомість, спосіб життя, світогляд і долю українців. Національно-патріотичне виховання формує не просто громадянина, а громадянина-патріота, який любить свою Батьківщину та завжди готовий служити їй вірою і правдою.

Відповідно до розуміння сутності національно-патріотичного виховання основною домінантою особистості є її ціннісне ставлення до навколишнього світу та самої себе, а також до активної (за формою) та моральної (за змістом) життєвої позиції. Ідеалом виховання є різноманітний, гармонійно розвинений, національно свідомий, високоосвічений громадянин, який здатний до саморозвитку та самовдосконалення [41].

Як зазначено в статті 7 Закону України «Про дошкільну освіту», дошкільна освіта є комплексним процесом, з-поміж завдань якого є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин і рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також інших цінностей, які є важливими для формування. Проблема національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти є актуальною на сучасному етапі.

Отже, проблема національно-патріотичного виховання в закладах освіти

є актуальною та своєчасною, як показали результати сучасних досліджень.

Національно-патріотичну вихованість дітей старшого дошкільного віку визначаємо як інтегративну властивість, яка характеризується наявністю та рівнем сформованості національно-патріотичних знань, почуттів і якостей, а також достатнім запасом слів національно-патріотичного змісту. Основою національно-патріотичного виховання є національна свідомість і самосвідомість. Свідомість, включає знання, переживання та оцінка, проявляється не лише в загальному знанні про навколишнє середовище, але й у певному оцінювальному та практичному ставленні до нього. Самосвідомість має три основні форми прояву: свідомість, емоції та воля. С. Бойко стверджує, що «національна самосвідомість» і «національна свідомість» не є синонімами. Саморефлексія національних відносин, з'ясування свого місця та позиції в системі міжнаціональних відносин, усвідомлення себе як представника та суб'єкта національної спільноти та готовність відстоювати свої інтереси є двома компонентами першого поняття [10].

В. Гуменюк вважає, що національна самосвідомість – це вища форма свідомості, важливий ідеологічний атрибут суспільного життя, який включає усвідомлення національної, культурної та мовної єдності українців, відчуття приналежності до своєї нації, її унікальності та унікальності, любов до рідної мови, зацікавлення в історії свого народу, культурно-освітніх традицій, сприйняття та шанобливе ставлення до культурної спадщини минулого та сучасна [6]. Національна самосвідомість не є вродженою якістю і потребує розвитку. Національна самосвідомість проявляється на двох рівнях: первинний (чуттєвий), де відчуття національної приналежності проявляється лише через емоції, такі як закоханість у природу рідного краю, захоплення мовою, звичаями та обрядами; і вищий (емоційно-логічний), де осмислення своїх почуттів, а не просто відчуття національної приналежності

О. Вишневський говорить про те, що національна свідомість розвивається в три етапи. Він говорить, що перший етап етнічно-територіального самоусвідомлення є основою патріотизму. Започатковується

він у родині, коли дитина прилучається до колискових пісень, бере участь у підготовці до народних свят (виготовляють пташок до Стрітіння, вивчають колядки, розписують писанки), і продовжується в дошкільному закладі та в школі. На другому етапі, у підлітковому віці, з'являється усвідомлення свого «Я» як частини суспільства, що має національно-політичний характер, і в третій етапі [71]. За словами М.Боришевського, дитина має спочатку засвоїти відповідні правила та норми та навчитися оцінювати те, як вони дотримуються іншими людьми. Тільки після цього, порівнюючи себе з довоколишніми людьми, вона поступово навчиться оцінювати свою поведінку. На думку дослідника, перші ознаки самосвідомості з'являються у дитини дуже рано, у молодшому дошкільному віці [14]. У цьому контексті ми вважаємо, що ми повинні розглянути ідею «патріотичної рефлексії», теоретичні основи якої висвітлено в роботах учених (І. Бех, Н. Михайленко, Л. Співак, М. Шугай і інші.). Наукова література визначає рефлексію як осмислення своїх рішень і дій з точки зору того, як вони відповідають задумам і умовам діяльності; самоаналіз [53, с. 174]; звернення уваги суб'єкта на самого себе та на свою свідомість, особливо на продукти власної активності [6, с. 690] Дослідження психологів показують, що рефлексія є важливим механізмом самосвідомості, який проявляється вже у дітей старшого дошкільного віку, особливо коли їх залучають до різних видів художньої діяльності. У цьому віці рефлексія є особливим методом оцінки та контролю. На думку дослідників (Л. Божович, А.Петровський) розвиток самосвідомості включає розвиток самооцінки. Оцінка має бути пов'язана з результатом діяльності, щоб у дитини розвивалася самоорієнтація. Цей метод навчання має на меті навчити дитину аналізувати свої бажання, дії та шляхи їх досягнення. Цей результат учених особливо важливий для нашого дослідження. Н. Михальченко визначає патріотичну рефлексію як самоусвідомлення людиною свого душевного стану, своїх дій, самоаналізу та сприйняття спільних психологічних особливостей менталітету, осмислення свого минулого, нинішнього та майбутнього, а також приналежності до своєї нації та народу [34, с. 14]. Н. Міхалченко вважає, що

емоційний компонент найкраще розвивається, тоді як поведінковий майже не розвивається. Це пов'язано з віковими можливостями дітей і особливостями психічного розвитку. Тільки наприкінці молодшого шкільного віку у дитини розвиваються рефлексивні механізми, які забезпечують подальший розвиток патріотичної самосвідомості, за словами автора. ефективним методом, який допомагає учням Н. Михайльченко називає фольклор, національну символіку та державу України. Таким чином, те, наскільки активно дитина засвоїть культурні та національні особливості своєї нації, має вирішальне значення для формування її національної самосвідомості.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Організаційно-педагогічні умови партнерської взаємодії як чинника національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку

Вивчення теорії партнерської взаємодії в процесі національно-патріотичного виховання, визначення особливостей цього процесу в закладах дошкільної освіти дозволили обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, які підтримують цей процес.

Термін «умова» розглядають як: «обставина, при якій щось відбувається», згідно зі словником базових понять з курсу «Педагогіка»: «сукупність конкретних умов утворює середовище перебігу того чи іншого процесу, явища, від якого залежить дія законів природи і суспільства».

В межах наукового пошуку О.Єжова, розуміємо умови як «обставини, які достатні і необхідні для реалізації можливостей, що закладені у тому чи іншому процесі» [8, с. 39].

У своєму дослідженні В. Шахрай сказав, що соціальні чи природні процеси працюють краще чи гірше залежно від певних умов. Вона визначає педагогічні умови як обставини та правила, які були створені та вироблені за допомогою педагогічної діяльності [80].

Ф. Ключев, А. Найна визначає «педагогічні умови» як «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічного управління та матеріально-просторового середовища, що забезпечують успішне вирішення поставлених і спроектованих завдань».

О. Пехота визначає педагогічні умови як набір спеціально вибраних

«форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, таких, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені та є необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети» [52].

Як стверджує Н. Гончар, на сучасному етапі основою спільної діяльності родини та закладу дошкільної освіти є такі умови: батьки та педагоги співпрацюють у вихованні й навчанні дітей; батьки та педагоги повинні мати спільне розуміння цілей і завдань виховання й навчання дітей; важлива підтримка, повага та довіра до дитини як з боку батьків, так і з боку педагогів; батьки та педагоги повинні знати про виховні можливості організації дошкільної освіти, а також її проміжні та кінцеві результати [6].

У результаті аналізу результатів констатувального експерименту та узагальнення думок вчених щодо визначення та опису поняття «організаційно-педагогічні умови» ми змогли визначити та обґрунтувати наступні організаційно-педагогічні умови:

- покращення професійних навичок вихователів щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку;
- орієнтація закладів дошкільної освіти та сім'ї на виховання громадянських почуттів у дітей старшого дошкільного віку;
- впровадження як традиційних, так і інноваційних методів взаємодії педагогів і батьків, спрямованих на формування національно-патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку.

Обґрунтуємо всі організаційно-педагогічні умови.

Загальна схема професійної діяльності вихователів дошкільної освіти, як підкреслюють І. Бібі, Т. Якимович та ін, пояснює вибір першої організаційно-педагогічної умови – підвищення професійних навичок вихователів щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку і передбачає ціннісні орієнтації та професійну етику, загальні та професійні здібності, особисті якості, які є важливими для професії, знання та компетентність у сфері професії, професійні навички та уміння та техніку [5].

У тому ж джерелі зазначено, що ступінь розвитку компетентності

вихователя закладу дошкільної освіти проявляється в наступних видах професійного досвіду: інноваційний (орієнтація на впровадження інноваційних методів навчання та нових педагогічних ідей) і репродуктивний (виконання обов'язків, пов'язаних із новизною, з урахуванням елементів новизни).

Ми звернули увагу на досвід практиків, оскільки наше дослідження зосереджено на здібностях вихователів до національно-патріотичного виховання. Так, згідно з документами Інформаційно-аналітичного методичного центру, для того, щоб виховувати професійно компетентного педагога в контексті національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку, підготовленість вихователя для роботи в цьому напрямку залежить від наявності відповідного рівня професійної компетентності та майстерності, а також здатності до саморегуляції та самонастрою. Педагоги стверджують, що вихователі повинні добре володіти знаннями, необхідними для виконання завдань Базового компонента дошкільної освіти; адаптуватися до вікових та індивідуальних особливостей дошкільників; вміло поєднувати репродуктивну та продуктивну діяльність, щоб стимулювати творчість дітей; і активно залучати батьків до участі в освітньому процесі [36]. Роботи С. Івах були важливими для нашого дослідження, адже в них виділяються наступні фактори, які сприяють ефективній взаємодії вихователів і батьків: висока культура спілкування батьків і педагогів, доброзичливість, неупередженість у вирішенні проблем, забезпечення мотивації для взаємодії, актуальність і конкретність спільних завдань [45]. Крім того, ми поділяємо наукову думку С. Івах, який стверджує, що взаємодія є методом організації спільної діяльності з родинами за допомогою спілкування на основі соціальної перцепції (міжособистісного порозуміння).

Отже, ми підготували 9 семінарів-практикумів для вихователів і 5 сесій тренінгу «Національно-патріотичне виховання у дошкільлі» для реалізації першої організаційно-педагогічної умови. При розробці змісту тренінгу ми взяли до уваги основні цілі дошкільної освіти (за Г. Беленькою) - збереження

позитивного настрою педагога щодо змін, які відбуваються в освіті та суспільстві, яке сприяє емоційному комфорту дітей і їхній успішності в оволодінні життєво важливими компетентностями.

Таким чином, було розроблено п'ять тренінгових програм для вихователів: «Від спілкування до взаємодії», «Вектори національно-патріотичної вихованості дитини», «Національно-патріотичне виховання у дошкільці», «Соціальні мережі як допоміжні платформи для партнерської взаємодії в аспекті національно-патріотичної вихованості дітей» і «Формула національно-патріотичної вихованості дитини».

Другою організаційно-педагогічною умовою було визначено, що зусилля закладів дошкільної освіти та сім'ї спрямовані на те, щоб діти старшого дошкільного віку були патріотами. Результати наукових досліджень сучасних вчених пов'язані з вибором саме цієї організаційно-педагогічної умови. Так, наприклад, вчені (Г. Біленька, Н. Гавриш, С. Маршицька О. Поляковський, В. Огозина, О. Рейпольська Н. Шкляр) попереджають педагогів не перетворювати заняття на «фабрику з формалізованого штампування...» [21]. Ми погоджуємося з цією ідеєю, оскільки якість виховного процесу вимагає не лише значних зусиль батьків і вихователів, але й постійного спостереження за потребами та здібностями дитини. Крім того, С.Івах підкреслює, важливість діяти в інтересах дитини та стверджує, що «сутність взаємодії полягає в узгодженні в інтересах дитини вимог, дій дошкільного закладу і сім'ї як суб'єктів її виховання, активне залучення батьків до педагогічного процесу, надання допомоги педагогічному колективу дошкільного закладу». Завдяки взаємодії сім'ї та ЗДО в освітньому процесі можна розвивати індивідуальність і розширювати творчі можливості не тільки дітей, але й вчителів і батьків [63] Г.Беленької також говорить про важливу роль батьків і вихователів і акцентує увагу на тому, що батьки повинні переорієнтувати свою увагу з інтелектуального розвитку дитини на моральний розвиток дитини. Вихователі також повинні зосередитися на тому, наскільки важливо розвивати базові якості особистості за допомогою змістовного

спілкування та спільної продуктивної діяльності.

Наукові ідеї О. Чекан вказують на важливість виховування патріотизму у дітей, навчаючи їх цінності творчої праці, творення та праці загалом. Ми цілком погоджуємося з думкою вченої про те, що «людина приходить у світ, який до неї створили інші люди, і приймає його як даність, лише згодом починаючи усвідомлювати, що ніщо не виникає без докладання зусиль». З цього випливає, що дошкільний вік має вирішальне значення для виховання у дітей поваги до своєї Батьківщини, її традицій, культури та інших цінностей. Вчена стверджує, що «...першорядне значення для виховання національно-патріотичних почуттів у дошкільнят має приклад дорослих, оскільки діти значно раніше переймають певне емоційно позитивне ставлення до ідей та явищ дійсності, аніж починають засвоювати знання про них» [56].

У своїх дослідженнях вчені Н. Канойса, О. Любові та ін., зазначають, що творчі форми роботи з батьками, в яких беруть участь діти, інші педагоги та працівники, стають актуальними в сучасному світі [46]. В цьому випадку ми розглянули такі форми роботи, як квести та сторітелінги, які використовувалися в рамках другої організаційно-педагогічної умови.

У статтях М. Гриневич детально описує квест. Він стверджує, що квест (в перекладі з англ. «quest» – пошуки) є одним із основних типів ігор, у яких гравці повинні вирішувати логічні завдання, щоб рухатися вперед у сюжеті [55]. Для нашого дослідження вважаємо вдалим залучення батьків, які добре знають своїх дітей, їхні інтереси та бажання, до розробки квесту на тему патріотизму разом. Це дозволить провести цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний із пригодою конкретного героя, а також вимагати від тих, хто бере участь – батьків і дітей – виконання завдань. Наступні види квестів найчастіше використовуються: лінійний (поступове розв'язання завдань, коли гравці рухаються за заздалегідь спланованим маршрутом); штурмовий (гравці отримують завдання з підказками для його виконання, але вони самостійно обирають спосіб розв'язування та маршрут) [71]. Ми повністю поділяємо думку вчених про те, що лінійні квести кращі для дітей

дошкільного віку.

У контексті сторітелінгу, наприклад, у своїх публікаціях Н. Гарбузова пропонує п'ять основних сюжетів, які можна змінювати під час роботи:

Класика. Структура включає головного героя, мету, перешкоди на шлях до неї, вирішення проблеми та результат. Підходить для мотивації, пояснення процесів або явищ і визначення способів вирішення проблем чи задач.

Боротьба з противником. Структура включає головного героя, ціль, зустріч з сильним ворогом, боротьбу та перемогу, а потім досягнення цілі. У якості мотивації є хороша історія.

Про історію Попелюшки. Структура складається з героя, незвичайної ситуації, проблем (або ворогів), чарівного помічника та щасливого вирішення ситуації. Ви можете використовувати його для мотиваційних промов, пояснення або порівняння процесів і явищ, опису еволюційних змін у певних аспектах життя та вирішення задач.

Дні байбаков. Структура складається з героя, мети, дій героя та повернення до початкової точки, визначення правильної стратегії дій і досягнення мети. Хороший для роботи над помилками.

Проект. Структура складається з героя, мети, зміни кількох місць і вирішення певних завдань, послідовного досягнення міні-результатів і тріумфу. Хороший для моделювання проблемних ситуацій, вирішення аналітичних задач і розвитку навичок.

Всі п'ять сюжетів були використані в нашому дослідженні на формульовальному етапі, щоб побудувати заходи з патріотичного виховання для дітей старшого дошкільного віку. Необхідно підкреслити, що реалізація другої організаційно-педагогічної умови передбачала активну співпрацю з батьками, тому батьки також були залучені до цього процесу.

Для впровадження другої організаційно-педагогічної умови, яка спрямована на спрямування виховних зусиль закладів дошкільної освіти та сім'ї на забезпечення національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, ми запросили батьків і вихователів працювати разом, щоб

створити та впровадити програму ігрових вправ під назвою «Україна – моя країна».

Третьою організаційно-педагогічною умовою було визначено використання як традиційних, так і інноваційних методів взаємодії педагогів і батьків з метою формування національної свідомості у дітей старшого дошкільного віку. Під час роботи закладу вихователів та батьків щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку діти заохочуються спостерігати, обговорювати свої дії, думки та емоції. Якщо вихователі та батьки добре підтримують дітей, вони починають цікавитися традиціями, шанувати державну символіку, вивчати історичні події України та інші речі.

Важливим є розмова під час вибору способів взаємодії батьків і педагогів. Це підтверджується дослідженням педагогічного партнерства та його основного принципу «діалог – взаємодія – взаємоповага». Так, на думку вчених. У стосунках головним елементом має бути доброзичливість, позитивне ставлення та довіра.

За Т. Федірчик Педагогіка партнерства включає соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність взяття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) і лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків). Ми працюємо над рівністю сторін, враховуючи потреби батьків і їх дітей. Вважаємо, що інтерактивні методи, які включають діалог як основну форму спілкування учасників, є ефективними в роботі з батьками з метою реалізації третьої організаційно-педагогічної умови. Усі аспекти спілкування реалізуються під час такої діяльності: інформативна – це передача та збереження інформації; інтерактивна – це організація та взаємодія в спільній діяльності; і перцептивна – це сприйняття та розуміння людини людиною [74].

Так, наприклад, під час співпраці з батьками Н. Каньоса згадує такі речі, як «точка зору», яка передбачає групове обговорення психологічної чи педагогічної проблеми за допомогою вільного обміну думками, де кожен

учасник поділяє свою точку зору, і «батьківський турнір», який передбачає, що батьки учасників турніру отримують спеціальні домашні завдання, які були підготовлені заздалегідь і обговорюються про те, як їх виконати. Для проведення турніру обирається журі та ведучий. «Родинний аукціон» – це форма роботи з батьками, яка спрямована на активний обмін ідеями, думками, родинними виховними знахідками, їх захист та пропаганду [38].

Ми виявили, що в нашій роботі ми використовували педагогічний всеобуч для роботи з батьками та вихователями, що, на нашу думку, допомогло познайомитися з народним педагогічним досвідом, а також досягненнями вітчизняної та зарубіжної наукової педагогіки, дозволивши враховувати особливості виховання дітей у сім'ї (соціальні, демографічні, світоглядні та етнографічні)[8].

Таким чином, впровадження третьої організаційно-педагогічної умови передбачало залучення батьків до дослідницької діяльності. Вихователі повинні підтримувати батьків у використанні сюжетно-рольових ігор, творчих ігор тощо. Проєкт «З любов'ю до Батьківщини» містить традиційні та інноваційні методи взаємодії педагогів та батьків, спрямовані на формування національно-патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку.

Таким чином, було визначено такі організаційно-педагогічні умови, щоб національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку було ефективним у партнерській взаємодії сім'ї та ЗДО: підвищення професійної компетентності вихователів щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку; спрямованість виховних зусиль закладів дошкільної освіти та сім'ї на забезпечення національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку; впровадження як традиційних, так і інноваційних методів взаємодії.

2.2. Методика організації і проведення констатувального етапу експерименту

У проведенні емпіричного дослідження ми виходили з компонентної структури національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у партнерській взаємодії.

Завданням експериментального дослідження було виявлення рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку:

1) створити критерії та показники, які оцінюють національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку;

2) описати методи діагностики та включити їх у матеріал експериментальної роботи;

3) проаналізувати та узагальнити результати, щоб визначити рівні національної вихованості серед дітей старшого дошкільного віку.

Визначення критеріїв, показників і рівнів національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку у партнерській взаємодії були необхідні для проведення експерименту. Для оцінки рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку доцільно використовувати комплекс критеріїв і показників. Однак для цього потрібне наукове обґрунтування.

Відповідно до критеріїв досліджуваних явищ дослідники пропонують різні критерії та показники національно-патріотичної вихованості. Зокрема О.Квас і С.Волошин запропонували такі критерії та показники національно-патріотичної вихованості: сформованість національно-патріотичних знань (знання родоводу, знання про Малу та Велику Батьківщину, розуміння основних понять патріотичного змісту); вираженість національно-патріотичних почуттів і ціннісного сприйняття рідного краю, держави, ознак нації; прояв національно-патріотичної поведінки (патріотичні прагнення та цінності, ставлення до рідного краю, країни, народу) [22].

У своєму дослідженні М. Качур розробила та охарактеризувала такі критерії та показники національно-патріотичної вихованості: когнітивний (знання про народні традиції, обряди, звичаї, пам'ятки культури, музичний і

танцювальний фольклор, уявлення про спадщину відомих митців, види народного декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю), емоційно-ціннісний (інтереси, бажання учнів опанувати художні цінності рідного краю, власне емоційно [8].

У своєму дослідженні Т. Маланюк визначив такі критерії та показники: когнітивний (знання про патріотичні відносини між людьми; розуміння сутності понять «патріотизм», «Батьківщина» та ін.); емоційно-мотиваційний (вияви національного менталітету, ставлення до країни, інтерес до її історії та духовної культури, єдність); діяльнісно-практичний (уміння виконувати національні обряди, повагу до національних традицій, реальну турботу про своє та народне благо) [22].

У своєму дослідженні Р. Петронговський визначив чотири основні характеристики національно-патріотичної вихованості: когнітивний, етноідентифікаційний, емоційно-мотиваційний і практичний [14.]

Використовуючи художню літературу Л. Шкрєбтєнко для дослідження національних почуттів у дітей старшого дошкільного віку виділяє такі критерії та відповідні показники: когнітивний (засвоєння дитиною знань про малу Батьківщину, яка включає сім'ю, рід, родина та природу рідного краю); знання та розуміння державних символів, таких як герб, прапор і Гімн України; народні символи, звичаї та обряди; знання та розуміння основної ідеї художньої літератури в усній народній творчості, таких як прислів'я, загадки [55].

На основі структури національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку ми визначили критерії та показники національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, а саме:

– «уявлення про патріотизм» (розуміння того, що таке патріотизм, включаючи любов до Батьківщини, людей, країни, знання та розуміння національної символіки, державних свят, сімейних традицій, історичних подій, видатних людей країни, права та обов'язки);

– «бажання проявляти патріотизм» – це почуття любові до Батьківщини,

людей, країни, родини, поваги до історії своєї родини, гордості за досягнення своєї країни, поваги до традицій свого народу та державної мови;

– «прояв патріотизму у поведінці» – це прояв любові до Батьківщини, людей і країни; участь у народних і сімейних традиціях; дотримання суспільно корисних правил у різних видах діяльності.

Рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку класифікувався як *високий, середній, низький*.

У дітей старшого дошкільного віку багато знань і уявлень про патріотизм і його прояви, що свідчить про *високий рівень* національно-патріотичної вихованості. Діти розуміють національні символи, державні свята та сімейні традиції. Діти легко можуть назвати видатних людей своєї Батьківщини (письменників, художників, композиторів, спортсменів тощо), а також певні історичні події, які доступні дітям дошкільного віку. Дитина цього рівня добре знає свої права та обов'язки, цінує історію своєї родини, пишається досягненнями своєї країни та добре ставиться до сімейних і народних традицій, державної мови. Вона демонструє любов до сім'ї та Батьківщини. Діти старшого дошкільного віку завжди дотримуються суспільно корисних правил у різних видах діяльності, активно беруть участь у державних святах і демонструють свою патріотичну позицію через відтворення культурних надбань своєї нації, наприклад, читаючи вірші, малюючи символи та співаючи патріотичних пісень.

Малі знання і уявлення дітей старшого дошкільного віку про патріотизм і його прояви свідчить про *середній* рівень національно-патріотичної вихованості. Дитина не має повного розуміння національної символіки, державних свят і сімейних традицій. Діти можуть назвати багатьох видатних українців, але вони можуть помилятися щодо історичних подій. Має розуміння своїх прав і обов'язків, але недостатньо. Загалом вона проявляє любов до Батьківщини, сім'ї та традицій своєї родини, народу та країни, але не завжди говорить державною мовою. Діти старшого дошкільного віку цього рівня не завжди хочуть брати участь у державних святах. Однак вони достатньо

активно демонструють свої патріотичні почуття, відтворюючи культурні надбання народу України, наприклад, читаючи вірші, малюючи символи та співаючи патріотичних пісень. Вони також не завжди дотримуються суспільно корисних правил у різних видах діяльності.

У дітей старшого дошкільного віку *низький* рівень знань і уявлень про патріотизм і його прояви, а також мало знань про державні та народні символи. Це свідчить про низький рівень національно-патріотичної вихованості. Діти помиляється в деяких історичних подіях і не можуть згадати прізвища видатних людей своєї Батьківщини. Не розуміє свої права та обов'язки. Не бажає використовувати державну мову. Діти старшого дошкільного віку цього рівня не демонструють зацікавленості в державних святах, не демонструють бажання виражати свої патріотичні почуття шляхом відтворення культурних надбань українців, таких як читання віршів, малювання символів, спів патріотичних пісень, і не розуміють важливість дотримання суспільно корисних правил під час різних видів діяльності.

Коли ми розглядаємо рівні національно-патріотичної вихованості, ми бачимо, що перехід від одного рівня до іншого відображає процес якісних змін. Теоретичне дослідження дозволяє оцінити рівні патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Ми застосовуємо структурований виклад описаних рівнів, щоб деталізувати критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Це робиться для конкретизації описових характеристик, що дозволяє провести констатувальний експеримент з більшою якістю (див. Додаток А).

Нам вдалося розробити експеримент, щоб вивчити рівень національно-патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку.

Визначення експериментальної бази, вибір методів діагностики та вивчення проблеми та визначення рівня національно-патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку були цілями програми. Діагностика передбачала чітку логіку та поетапне проведення дослідницьких процедур відповідно до завдань, які були поставлені.

На дослідження були залучені 18 вихователів закладів дошкільної освіти міста та 20 дітей старшого дошкільного віку (з них 11 дітей дошкільного віку та 9 дітей дошкільного віку), 20 батьків.

Програма дослідження з питань національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку включала наступне: визначення рівнів патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за допомогою певних критеріїв і показників.

Для діагностики було використано такі інструменти:

- дидактична гра «Державні та народні символи»;
- бесіда «Гордість країни», «Було/не було»,
- гра-вправа з ситуаціями з морально-правовим змістом,
- бесіда «Моя родина»,
- бліц-опитування «Досягнення», бесіда «Українські традиції», «Народні свята», «Надбання України

Для цього ми прийшли до висновку, що для кожного з критеріїв національно-патріотичної вихованості було розроблено окремий набір міркувань. Ці міркування продовжували використовуватися під час розробки авторських методів діагностики. Додаток Б містить завдання для оцінки національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за допомогою визначених компонентів, критеріїв і показників.

Відповідно до визначених компонентів, критеріїв і показників були розроблені діагностичні завдання, щоб визначити рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Починаючи з першого критерію, «уявлення про патріотизм», було розпочато оцінку рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Ми включили наступні показники цього критерію: розуміння сутності патріотизму та його компонентів, включаючи любов до Батьківщини, людей і країни; знання та розуміння національної символіки, державних свят, сімейних традицій, історичних подій, видатних людей, права та обов'язки.

За допомогою дидактичної гри «Державні та народні символи» ми

визначили показник «знання й уявлення про національну символіку, державні свята».

Мета: оцінити рівень знань дітей про національні та державні символи України.

Аркуш А4 з малюнком різних національних символів держав (калина, рушник, віночок, тюльпан, круасан, годинник, сир, дерев'яні черевички, роза, кенгуру, панда) і герб України в центрі.

Проведення: спочатку дитині пропонують набір різних прапорів і гербів, а потім пропонують знайти символи, які представляють державу України. Проведення триває п'ять хвилин. Дитина повинна аргументувати свій вибір (розповісти про прапор і герб). Після цього дитина отримує листок із народними символами. У середині аркуша дитина повинна з'єднати народні символи України з гербом. Проведення триває п'ять хвилин. Дитині потім пропонують послухати кілька гімнів і підняти прапор, коли почують гімн України.

Перевірка результатів:

2 бали – дитина зразу впізнає гімн України серед інших, коли швидко і без помилок виконала дві завдання.

1 бал – дитина виконала завдання, але допустила помилки чи вагання, потребувала підказок під час прослуховування гімну.

0 балів – дитина мала проблеми з розумінням державних і народних символів України, їх аргументацією та вибором гімну держави.

Ми використовували бесіду «Гордість країни» та «Було/не було» для визначення показника «знання й уявлення про народні й сімейні традиції, історичні події, видатних людей країни».

Мета: з'ясувати, наскільки діти знають про видатних людей та історичні події в Україні.

Обладнання включає портрети видатних людей, таких як Леся Українка, Тарас Шевченко, Іван Франко, Григорій Сковорода та Богдан Хмельницький, а також протокольний аркуш.

Проведення: спочатку з кожною дитиною проводиться особиста бесіда. Вихователь повинен визначити, скількох випадкових українських акторів дитина знає.

Дитина була запитана:

- На портреті зображений хто? Чим ця людина відома?
- Яких українських композиторів ви вважаєте відомими?
- Назвіть будь-яких відомих українців, включаючи спортсменів, телеведучих, письменників, художників, акторів, співаків тощо. Що ви знаєте про них?

По-друге, дитині слід прослухати твердження, пов'язані з історичною подією, оцінити їх і дати відповідь на запитання, чи було таке чи ні.

Перевірка результатів:

2 бали означають, що дитина знає відповідь на всі запитання, з цікавістю розповідає про відомих діячів і знає історичні події. 0-3 бали означають, що дитина допустила помилки.

1 бал – дитина в основному добре відповідає на запитання, але іноді плутає інформацію або історичні події; 4–6 балів – помилки, які були допущені.

0 балів – дитина не може визначити портрети, назвати видатних діячів і описати історичні події. Було більше семи допущених помилок.

Для визначення рівня «знання й уявлення про свої права та обов'язки» ми використали гру-вправу, в якій діти повинні були розв'язати ситуації, пов'язані з моральними принципами.

Мета: з'ясувати, наскільки діти знають про права та обов'язки України (шанування державних символів України, збереження природи, шанобливе ставлення до рідних і оточуючих тощо).

Обладнання: протокольний аркуш, картка з усміхненим і похмурим смайликом.

Проведення: дитина отримує дозвіл грати в гру від вихователя. Вихователь розповідає дитині про різні ситуації, які трапилися з іншими

людьми, а потім пропонує їм визначити, чи поводитися ці люди правильно. У дітей і

Вихователь має два смайлика: усміхнений і сумний. Усміхнений смайлик означає погодження з тим, що сталося, тоді як сумний смайлик означає навпаки. Після того, як дитина прослухає ситуацію, вихователь і дитина кладуть смайлики на стіл, щоб перевірити, чи відповіді однакові. Говорять про причини.

Ситуація:

1) Двоє хлопчиків йшли додому, і коли вони побачили український прапор, вони підійшли до нього та почали гратися. Одна людина запропонувала відірвати частину та взяти собі.

2) Сім'я Іваненко вирішила прикрасити своє подвір'я, висадивши кілька маленьких дерев біля свого будинку. В цей день найменша Марія дуже пишалася тим, що її сім'я зробила, і вона розповіла всім, що не може дочекатися, коли дерева виростуть.

3) Коли дитина гралася м'ячем, він несподівано впав у калюжу. Як не намагалася дівчинка, вона не змогла дістати його. У цей момент Дмитро був поруч із нею. Після того, як побачив, що сталося, він засміявся і пішов далі.

Перевірка результатів:

2 бали – дитина може пояснити, чому вона грає, знаючи права та обов'язки країни.

1 бал – дитина не розуміє національні права та обов'язки та не завжди може пояснити, чому вона грає.

0 балів – дитина не розуміє прав і обов'язків країни, тому не може пояснити, чому вона грає.

Наступні критерії «бажання проявляти патріотизм» включають почуття любові до Батьківщини, людей і країни; ціннісне ставлення до родини, поцінування історії своєї родини; гордість за досягненнями своєї країни; і шанування державної мови та традицій. За допомогою бесіди «Моя родина» ми визначили показник «ціннісне ставлення до родини, поцінування історії

своєї сім'ї».

Метою є встановлення того, чи знає та цінує дитина історію своєї родини.

Обладнання: дерев'яний аркуш, протокольний аркуш, невеликі за розміром малюнки батьків, дідів, бабусь, братів, сестер, тіток і дядьків.

Проведення: Вихователь обговорює з кожною дитиною, щоб з'ясувати, чи усвідомлює дитина поняття «сім'я». Потім він пропонує дитині створити сімейне дерево, згадуючи членів сім'ї або розповідаючи цікаві речі про них.

Після того, як дитина складає дерева, вихователь запитує, чи є якісь сімейні традиції в їхній родині. Чи задоволені вони дитиною? Які домашні звичаї йому подобаються? Що робить дитина цікавим для родини?

Перевірка результатів:

2 бали означають, що дитина усвідомлює значення термінів «сім'я» та «сімейні традиції»; вона щиро розповідає про своїх родичів і має позитивний погляд на сімейні традиції.

1 бал – дитина усвідомлює поняття «сім'я», але потребує незначної допомоги при розповіді про родичів і сімейні традиції.

0 балів – дитина не використовує свої знання відповідно до вимог; він говорить лише після значної допомоги.

Ми використали бліц-опитування «Досягнення», щоб визначити показник «Гордість за досягнення країни».

Мета: з'ясувати, чи знає та пишається дитина успіхами своєї країни.

Обладнання: фотографія першого космонавта Незалежної України Леоніда Каденюка, фотографія з логотипом міжнародного конкурсу «Євробачення», фотографія футболіста Андрієва Шевченка з нагородою, фотографія братів Кличко з нагородами, фотографія Олександра Усіка та інших людей, протокольний аркуш.

Проведення: дитина отримує запитання, на які вона відповідає, наприклад:

- Як ви сприймаєте слово «досягнення»?

- Чи вважаєте ви, що в нашій країні багато людей досягли успіху в якійсь справі?
- Які події вважаєте результатом наших досягнень?
- В якій галузі ви хотіли б дізнатися більше?

У дитини запитують, що вона знає про досягнення, зображені на фотографіях, коли вона демонструє їх.

Перевірка результатів:

2 бали – дитина знає багато про досягнення країни та розповідає про них весело, впевнено та з гордістю.

1 бал – дитина виявляє достатньо інтересу до теми, може відповісти на питання, потребує іноді підказок.

0 балів – дитина не демонструє інтересу до теми та мало знає про досягнення країни.

Ми використали бесіду «Українські традиції», щоб визначити показник «позитивне ставлення до традицій свого народу, державної мови».

Мета: з'ясувати, як дитина ставиться до звичаїв і звичаїв свого народу, а також до державної мови.

Обладнання: протокольний аркуш, сюжетний малюнок «День незалежності».

Дітям пропонується відповісти на запитання:

Що ви думаєте про українську мову?

Якою мовою персонажі розмовлятимуть, якщо я зараз запропоную вам подивитися мультфільм? Чому?

Як ти відреагуєш, уявивши, що всі в Україні говорять лише українською?

Пам'ятаєш, коли вперше відзначали День незалежності України? Що робить це свято особливим?

Чи знаєте ви щось про рушники та вишиванки?

Перевірка результатів:

2 бали – спілкується українською мовою залежно від обставин,

демонструє позитивне ставлення до мови та з задоволенням розповідає про традиції свята.

1 бал – намагається користуватися українською, іноді забуває її і переходить на російську, загалом не проти української мови, знає та розповідає про різні святкові традиції.

0 балів – не полюбляє розмовляти українською мовою та відволікаючись розповідає про святкові традиції.

Далі наведено критерій «прояв патріотизму у поведінці», який включає такі елементи: демонстрація любові до Батьківщини, до людей, до країни; участь у народних і сімейних традиціях; дотримання суспільно корисних правил у різних видах діяльності; і участь у колективних патріотичних заходах.

Ми використали бесіду «Державні свята», щоб визначити показник «участь у народних і сімейних традиціях».

Мета: визначити, чи хоче дитина брати участь у сімейних і народних традиціях.

Обладнання: картки з Днем українського козацтва, Днем незалежності та Днем українського прапора.

Процедура проведення: дитині пропонують дістати картку державного свята з мішечка. Вихователь запитує дитину, чи знає вона, що означає свято, коли говорить про його назву. Чи відзначають це свято в домашніх умовах?

Як дитина сприймає це свято?

Вихователь просить батьків заповнити невелику анкету, щоб визначити, які свята дитина, на їхню думку, знає та бере участь.

Перевірка результатів:

2 бали – дитина добре знає багато державних свят і охоче бере участь у народних і сімейних традиціях.

1 бал – дитина не охоче брати участь у народних і сімейних традиціях, не знає деяких державних свят і охоче брати участь тільки у тих, хто знає.

0 балів – дитина мало знає про державні свята та не хоче брати участь у

сімейних і народних традиціях.

Для визначення показника «участь у колективних патріотичних заходах» ми використовували індивідуальну бесіду «Надбання України».

Мета полягає в тому, щоб визначити, чи хоче дитина брати участь у спільних заходах, пов'язаних із національною свідомістю, або чи демонструє дитина патріотичні почуття шляхом відтворення культурних надбань українців, наприклад, читаючи вірші, малюючи символи та співаючи пісень.

Обладнання: папір, кольорові олівці, крейди, фарби, фотографії картин українських художників та інші матеріали.

Проведення: Дитині пропонують згадати українські пісні. Чи задоволені вони дитиною? Звідки вона чула ці звуки? Чи знає дитина українські вірші? Яких?

Перевірка результатів:

2 бали – дитина знає 4-5 пісень української мови, залюбки їх наспівує та охоче бере участь у патріотичних заходах.

1 бал – дитина не охоче, але достатньо активно бере участь у патріотичних заходах групи, знає 2-3 українські пісні та може заспівати їх, а також знає український вірш. Інколи потребує допомоги вихователя.

0 балів – дитина не знає 1-2 українських пісень і не може згадати українських віршів, не бажає брати участь у колективних патріотичних заходах і потребує допомоги вихователя.

Ми використовували проблемні ситуації для визначення показника «дотримання суспільно корисних правил у різних видах діяльності».

Мета: отримати здатність аналізувати та оцінювати ситуації, коли порушуються суспільно корисні правила та норми.

Обладнання: протокольний аркуш, добірка текстів проблемних ситуацій.

Проведення: Після того, як він ознайомлює дітей із ситуацією, вихователь пропонує рішення:

1. Маша гуляла в парку з сім'єю. На лавочці сидів старший брат Маші,

їв цукерки та пив сік. Коли вони йшли додому, брат залишив сміття біля дерева і сказав, що хтось потім забере. Хоча вона була здивована, мама не відповіла.

Як ви вважаєте, чи вчинив брат правильно? Як би ти поведився, якби ти був на місці Маші?

2. У якийсь момент мама попросила Машу та Олю піти в сусідній магазин, щоб купити хліба. Дівчата побачили свої улюблені цукерки, коли зайшли до магазину. Оля запропонувала Маші цукерки, але Маша сказала, що у неї не вистачає грошей. Після цього Оля швидко схопила одну цукерку та сховала її в кишеню, запропонувавши Маші зробити те саме.

Як ви вважаєте, чи це правильна дія? Як Маша відреагувала на пропозицію та дії подруги?

3: Нова дівчинка з Казахстану приєдналася до групи. Коли діти гралися, Сашко почав сміятися з дівчинки через те, що вона не схожа на нього, а також через те, що вона не розуміла української.

Як ви думаєте, чи Сашко правильно повів себе? Яке було б його місце?

Перевірка результатів:

2 бали – дитина може пояснити свій вибір, якщо вона правильно аналізує та оцінює ситуацію щодо порушень моральних норм українського суспільства.

1 бал – дитина загалом правильно аналізує та оцінює ситуацію щодо порушень моральних норм українського суспільства, але спочатку може бути невпевнена у своїй правильній відповіді, що може призвести до примітивного пояснення свого рішення.

0 балів – дитина неправильно оцінює та аналізує ситуацію через порушення моральних норм у суспільстві в Україні, подекуди можуть вчинити так само.

Після завершення діагностичних завдань загальні результати кожного завдання були підраховані. Державну вихованість дитини старшого дошкільного віку оцінювали за сумою загального бала. Для дітей старшого дошкільного віку бали розподіляються таким чином: 18–13 означає високий рівень патріотичної вихованості, 12–8 означає середній рівень і 7-0 означає

низький рівень.

Таким чином, педагогічна діагностика, проведена за допомогою відповідних методів, дозволяє визначити основні тенденції, сильні сторони та слабкі сторони організації патріотичного виховання в процесі взаємодії партнерів.

Таким чином, критерії «уявлення про патріотизм», «бажання проявляти патріотизм», «прояв патріотизму у поведінці» та відповідні показники були використані для визначення рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Рівень патріотичної вихованості був визначений як високий, середній і низький. Нижче наведено діагностичну процедуру для визначення рівня патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Перейдемо до аналізу динаміки в експериментальній та контрольній групах після завершення дослідження відповідно до розроблених критеріїв, показників і рівнів національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

На заключному етапі дослідження ми діагностували результати всіх учасників процесу навчання: дітей, їх батьків і педагогів. Це було зроблено за допомогою діагностичних інструментів, які ми використовували на констатувальному етапі експерименту (анкетування для батьків, опитування для педагогів і завдання для дітей). Це дозволило порівняти дані та зробити відповідні висновки щодо якісних змін рівнів патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку завдяки взаємодії педагогів і батьків щодо патріотичного виховання дітей.

Контрольний зріз був проведений з метою виявлення якісних змін у рівнях національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку та з'ясування стану взаємодії закладу дошкільної освіти з батьками щодо

національно-патріотичної вихованості як у контрольних, так і в експериментальних групах. Перевірка рівня національно-патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку здійснювалася за допомогою критеріїв «уявлення про патріотизм», «бажання проявляти патріотизм», «прояв патріотизму у поведінці» та їх оцінки як результат впровадження в освітній процес організаційно-педагогічних умов.

Нами було виявлено підвищення показників високого, середнього та низького рівнів національно-патріотичної вихованості серед дітей старшого дошкільного віку після завершення формувального етапу дослідження та повторного проведення діагностичних завдань.

Надалі ми представимо результати контрольних зрізів за кожним критерієм, щоб визначити зміни в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Таблиця 2.1 містить результати зрізу за критерієм «уявлення про патріотизм» для експериментальної та контрольної груп.

Таблиця 3.1

Рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за критерієм «уявлення про патріотизм».

Рівні	Експериментальна група (у %)	Контрольна група (у %)
Високий	50,4	30,28
Середній	45,04	45,87
Низький	4,56	23,85

Після аналізу матеріалів як експериментальної, так і контрольної групи ми виявили, що в експериментальній групі було 50,4% дітей, а в контрольній групі 30,28%. У експериментальній групі було 45,04 % дітей, а в контрольній групі було 45,87% дітей. Крім того, помітні зміни стосуються результатів низького рівня: в експериментальній групі було 4,56% дітей, тоді як у контрольній групі було значно більше дітей з низьким рівнем: 23,85%.

Графічно рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за критерієм «бажання проявляти патріотизм» ми відобразили на рисунку 3.1.

Результати за критерієм «уявлення про патріотизм» є переконливими та свідчать про те, що формувальний етап дослідження був ефективним. Згідно з показниками критерію «уявлення про патріотизм», ми повинні особливо звернути увагу на методи роботи, які були використані в проектній діяльності, включаючи дидактичні ігри та ігрові вправи-ситуації, які сприяли взаємодії вихователів і батьків. У цій експериментальній групі діти старшого дошкільного віку значно розвинули почуття патріотизму.

Проект «З любов'ю до Батьківщини» був короткочасним, але він досяг успіху під час контрольного зрізу щодо національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за допомогою різноманітних заходів із традиційними та інноваційними методами роботи з батьками.

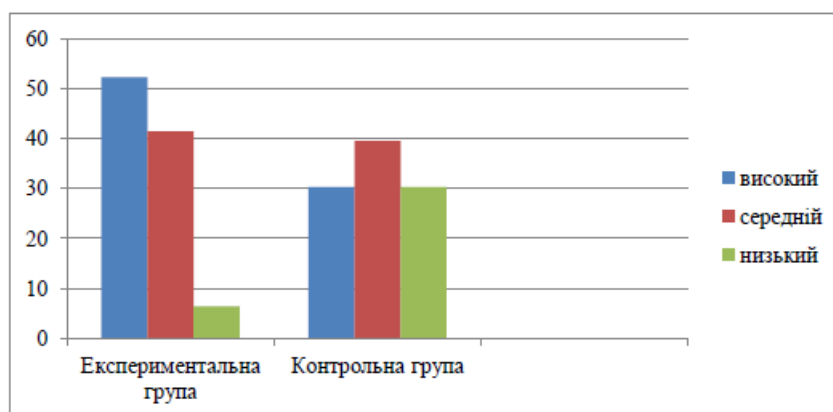
Наприклад, метою проекту було проведення заходу «Ігри патріотів» для вихователів і батьків. Ми спостерігали за взаємодією учасників, їх зацікавленістю в патріотичному вихованні та тим, що вони знають про те, що вони роблять з дітьми в цьому напрямку. Ми розділили всіх учасників ігор на команди, які отримали різний інформаційний матеріал відповідно до правил ігор. Капітани кожної команди мали «відвідати» інші команди протягом десяти хвилин, щоб отримати повідомлення відповідно до їхніх карток. Ми надали капітанам ще десять хвилин, щоб засвоїти інформацію, яку вони отримали від своїх команд, а також для підготовки двадцяти тестових запитань для команд суперників. Зазвичай у іграх брали участь чотири команди, що призводило до опрацювання до восьмидесяти запитань. Команди повинні були по черзі задавати питання своїм суперникам, а потім відповідати на них. На дошці було зазначено кількість правильних відповідей, щоб визначити переможця команди. По завершенні гри гравці поділилися своїм задоволенням від емоцій і інтерактивної взаємодії, і вони домовилися продовжувати подібні зустрічі.

В рамках проекту також було проведено захід «Зустріч з Музеями». Для зручності ми вирішували організаційні питання участі з батьками у Вайбер-групі та соціальних мережах.

Ми підготували низку завдань для батьків і вихователів:

- 1) розробка карти музеїв України;
- 2) набір інтригуючих матеріалів про певний предмет, його минуле, значення для суспільства;
- 3) віртуально відвідувати один із музеїв України як екскурсовод;
- 4) заохочення дітей брати участь у створенні колажів на тему «Музей народознавства».

Це, у свою чергу, призвело до підвищення національно-патріотичної вихованості серед дітей експериментальної групи. На рисунку показано результати, отримані за критерієм «уявлення про патріотизм».

Рис. 3.2 Рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за критерієм «уявлення про патріотизм».

Таблиця 2.2. показує результати за критерієм «бажання проявляти патріотизм».

Таблиця 2.2

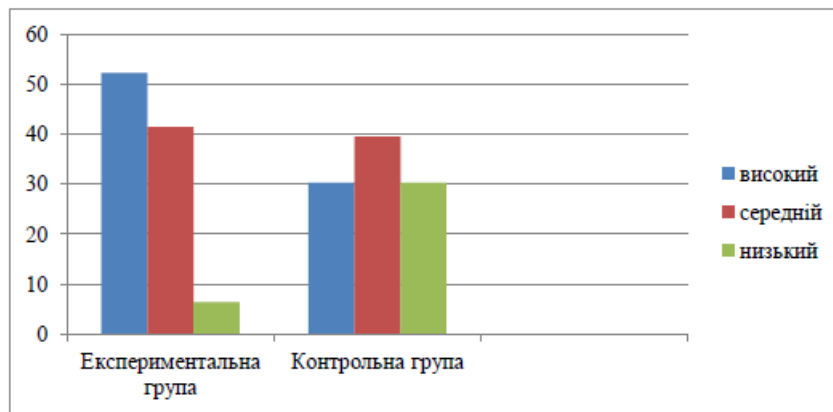
Рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за критерієм «бажання проявляти патріотизм».

Рівні	Експериментальна група (у %)	Контрольна група (у %)
Високий	52,2	30,28
Середній	41,44	39,44
Низький	6,36	30,28

Під час обробки даних ми виявили, що в експериментальній групі було виявлено 52,2% дітей, а в контрольній групі —30,28%. В експериментальній групі результати становили 41,44%, а в контрольній групі 39,44%. Результати в експериментальній групі були низькими з різницею на 23%: у експериментальній групі було 6,36%, а в контрольній групі 30,28%.

Рисунок 2.2 демонструє рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за критерієм «бажання проявляти патріотизм».

Рисунок 3.2 «Бажання проявляти патріотизм» як критерій оцінки патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

Крім того, відсоткові дані, представлені в таблиці 2.2., показують, наскільки ефективним було дослідження, тобто впровадження організаційно-педагогічних умов. Результати покращилися завдяки активній роботі з учасниками експериментальної групи, спрямованої на підвищення національно-патріотичної вихованості дітей за критерієм «бажання проявляти патріотизм».

Наприклад, діти з експериментальної групи з упевненістю давали визначення поняттю «сім'я» та жваво розповідали про сімейні традиції під час контрольної бесіди. Дівчата та хлопці не тільки відзначали свята, як-от вітання членів сім'ї та традиційні сімейні походи, але й акцентували увагу на прийнятті нових традицій від своїх батьків.

Наведемо кілька історій, які розповідають діти: у сім'ї Світланки К. є чудова традиція під назвою «Патріотичне намисто». У ньому батьки розміщують скриньку з намистами кольорів державного прапора України вдома та пропонують будь-які цікаві новини, пов'язані з патріотичним вихованням, для обговорення в сімейному колі. Діти можуть розповісти батькам корисні та цікаві новини, а батьки можуть розповісти

У якості додаткового прикладу дитина сказала, що у сім'ї Михайлика П. з'явилася «Дошка побажань дорослому і малому українцю». Батьки поставили

у кухні звичайну дошку з різнокольоровою крейдою. Дитина розповідає нам, що на тій дошці всі члени сім'ї пишуть один одному побажання щодня. Михайлик також звертає увагу на те, що на дошці постійно з'являються незнайомі або незрозумілі слова. Зазвичай тато або мама пояснюють зміст цих слів. Останнім словом, яке хлопчик сказав, було «міцність духу». Однак батьки пояснили йому, що це означає «коли ти впевнений у собі або витривалий у будь-яких випробовуваннях», і Михайлик із задоволенням пояснює це іншим дітям. Активна взаємодія вихователів з батьками дітей була представлена низкою групових та індивідуальних зустрічей, а також проведенням цікавих заходів, таких як «Українці разом», перед появою цих цікавих традицій.

Захід «Веселі посиденьки» значно вплинув на емоції дітей експериментальної групи. Вихователі разом з батьками підготували виставу лялькового театру та представили її дітям. Інтерактивна взаємодія була основою заходу. Реакція дітей, які не знали про участь батьків у виставі, була цікавою.

Вихователь був посередником між дітьми-глядачами та ляльковими героями-батьками під час програвання сюжету. Діти із задоволенням слухали історію, відповідали на запитання педагога та лялькових персонажів, і були дуже здивовані, коли виставу завершили, аплодуючи, побачили своїх батьків за ширмою. На наш погляд, спільна діяльність такого типу є важливою в сучасному світі. Ми також вважаємо, що цей досвід є корисним як для батьків, так і для вихователів.

У діагностуванні контрольної групи ми не виявили значних відмінностей між результатами констатувального етапу дослідження. Діти не хотіли розповідати про звичаї та свята своєї родини. Було багато проблем і відволікання, які включали малюнки патріотичного спрямування.

Таблиця 2.3 містить результати, отримані за критерієм «прояв патріотизму у поведінці».

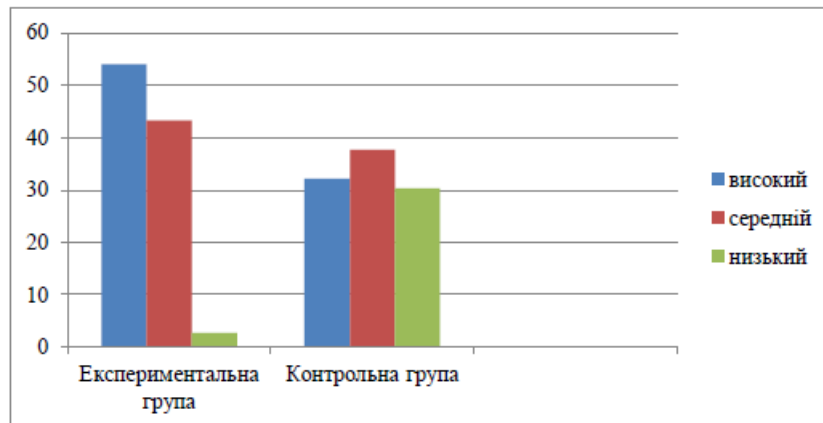
Рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку за критерію «прояв патріотизму у поведінці»

Рівні	Експериментальна група (у %)	Контрольна група (у %)
Високий	54,05	32,1
Середній	43,24	37,6
Низький	2,71	30,28

За критерієм «прояв патріотизму у поведінці» було проведено контрольний зріз між експериментальною та контрольною групами, і було виявлено, що у експериментальній групі показали високий рівень 54,05% дітей, тоді як у контрольній групі - 32,12 %. Ми спостерігаємо різницю у відсотках у виявленні середнього рівня патріотичної вихованості: в експериментальній групі 43,24% і в контрольній групі 37,6%.

Фіксація даних низького рівня також продемонструвала покращення результатів: 2,71% у дітей експериментальної групи мали низький рівень патріотичної вихованості, а 30,28% у контрольній групі, де не проводилася робота з батьками чи дітьми.

Рисунок 2.3 відображає результати, отримані за третім критерієм «прояв патріотизму у поведінці».

Рисунок 2.3 Рівень національно-патріотичної вихованості у дітей старшого дошкільного віку за критерієм «прояв патріотизму у поведінці»

Таким чином, експериментальна група продемонструвала значні зміни, як показано в таблиці 2.3. та малюнку 2.3. Ми спостерігали, як діти були захоплені читанням віршів, малюванням державної символіки, співом патріотичних пісень і іншими способами прояву патріотизму під час виконання завдань, які були розроблені відповідно до критерію «прояв патріотизму у поведінці». Діти з експериментальної групи брали активну участь у всіх заходах і демонстрували бажання виконувати головні ролі під час музичних занять, інсценуючи сюжети народних пісень. У той час як діти з контрольної групи виконували завдання про упізнання свят, вони були невпевнені, коли розглядали відповідні сюжетні картки.

У порівнянні з контрольною групою, майже всі діти в експериментальній групі точно вказували назви свят, вказували, як ці свята відзначають у своїх родин, яке свято слідує за календарем, як готуватися до нього тощо. Ми розуміємо, що взаємодія між вихователями та батьками дітей, які є представниками експериментальної групи, сприяє таким досягненням у національно-патріотичному вихованні дітей.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове рішення проблеми партнерської взаємодії батьків і вихователів задля національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Результати дослідження показали, що мета була досягнута, що завдання були вирішені та висновки були обґрунтовані.

Ключові поняття, такі як «патріотична вихованість дітей старшого дошкільного віку» та «батьківсько-виховательська взаємодія», були розкриті шляхом теоретичного аналізу вітчизняних і міжнародних джерел.

Зокрема «національно-патріотична вихованість дітей старшого дошкільного віку» — це інтегральна динамічна особистісна властивість, яка відображає почуття любові дитини до Батьківщини, людей, країни, родини, обізнаності з національною символікою, державними святами, традиціями, історичними подіями та видатними людьми Батьківщини, які відображаються у їхній поведінці через гуманістичні переживання дитини. Когнітивні, емоційно-ціннісні та поведінкові елементи складають змістово-компонентну структуру концепції «національно-патріотичної вихованість дітей старшого дошкільного віку».

Партнерська взаємодія щодо національно-патріотичного виховання старших дошкільників розглядається як важливий компонент у проведенні виховної роботи з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Ця взаємодія є процесом взаємоузгодженої та взаємовідповідальної діяльності вихователів і батьків, у якому вони обмінюються інформацією та планують спільні дії, щоб досягти патріотичного виховання.

На основі аналізу наукового доробку вчених проаналізовано основні наукові підходи щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у партнерській взаємодії, а саме: системний підхід (надає можливість віднайти різні варіанти взаємодії батьків та вихователів, обрати варіант, завдяки якому національно-патріотичне виховання дітей старшого

дошкільного віку буде відбуватись з найбільшою ефективністю); особистісно орієнтований підхід (передбачає підтримку та розвиток дитини старшого дошкільного віку щодо її патріотичного виховання, виступає орієнтиром у використанні різноманітних форм роботи з сім'єю з урахуванням їх особливостей); діяльнісний підхід (зорієнтовує на використання різноманітних прийомів та методів взаємодії вихователів та батьків у процесі патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, спрямовує роботу на здобуття дитиною старшого дошкільного віку патріотичних знань, ціннісних ставлень з подальшим їх відтворенням у діяльності); герменевтичний підхід (надає можливість повною мірою з'ясувати важливість виховання патріотизму у дітей старшого дошкільного віку у нових соціокультурних умовах, сутність патріотизму, спрямовує на застосування ефективних методів та форм взаємодії з батьками та дітьми).

Для дітей старшого дошкільного віку були розроблені критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості. Ці критерії включають «уявлення про патріотизм» (почуття любові до Батьківщини, до людей, до країни; знання та розуміння національної символіки, державних свят, народних і сімейних традицій, історичних подій, видатних людей країни, права та обов'язки); «бажання проявляти патріотизм» (почуття любові до Батьків

Рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку класифікувався як високий, середній, низький.

Результати констатувального експерименту показали, що у більшості дітей старшого дошкільного віку було середнє рівня патріотичної вихованості. Це стосувалося 39,6% дітей ЕГ і 39,52% дітей КГ відповідно, а 30,6% дітей старшого дошкільного віку ЕГ і 30,97% дітей КГ. Досліджуваний феномен був високим у 29,8% дітей ЕГ і 29,51% дітей КГ.

Розроблено, обґрунтовано та проведено дослідження щодо того, наскільки організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку впливають на партнерську

взаємодію. Ці результати включають підвищення професійної компетентності вихователів щодо патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку; спрямованість виховних зусиль закладів дошкільної освіти та сім'ї на забезпечення національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Встановлено як кількісні, так і якісні зміни в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. У експериментальній групі значно знизилася кількість дітей старшого дошкільного віку з низьким рівнем національно-патріотичної вихованості (на 26,21%), а також значно зросла кількість дітей старшого дошкільного віку з високим рівнем цього феномену (на 22,76%). У дітей старшого дошкільного віку рівня національно-патріотичної вихованості в контрольній групі не було помітних змін.

Підсумкові контрольні зрізи рівнів патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку показали, що організаційно-педагогічні умови патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку були ефективними у взаємодії батьків-вихователів.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Дослідження національно-патріотичного виховання дітей інших вікових категорій у взаємодії дошкільної освіти і сім'ї, а також підвищення післядипломної освіти вихователів дошкільних закладів можуть бути предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Балицька, І. М. Психолого-педагогічні аспекти взаємодії вихователя дошкільного закладу з батьками вихованців [Електронний ресурс] URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/4.pdf>
3. Бех І. Виховуємо патріотизм як почуття. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2016. № 6. С. 4–8.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 томах. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. 2003.
5. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Світ виховання. № 1 (20). 2007 С. 23–34.
6. Біла І. М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2009. 120 с.
7. Богущ А. М. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами поетичного гумору : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 200 с.
8. Богущ А. М., Березовська Л. І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності : монографія. Одеса : М.П. Черкасов, 2008. Видавничий дім «Слово», 2006. 304 с.
9. Богущ А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності. Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2013. 236 с.
10. Богущ А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. К. : Вища шк., 2002. 407 с.
11. Богущ А. Морально-етичне виховання дітей дошкільного віку із

родин учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб. Технології моральноетичного виховання дітей дошкільного віку із родин учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб: Концепція, методика, технологія. К. : НПУ ім. М. Драгоманова, 2018. С. 131–151.

12. Богущ Алла. Вибрані науково-педагогічні статті / Упоряд. Л. В. Калуська / За заг. ред. А. М. Богущ. Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. 304 с.

13. Буряк В. Міфологічне й фольклорне мислення у контексті свідомісної еволюції етносу. Нове життя старих традицій. Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті: матеріали міжнар. наук. конф. в рамках міжнар. фестивалю українського фольклору «Берегиня» / за ред. проф. В. Давидюка. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. С. 9–18.

14. Валентьєва Т. І. Сутність, мета, принципи і форми співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками старших дошкільників. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2013. 17(1), 121–128.

15. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини. URL : <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12319/file.pdf>

16. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994 . 161с.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

18. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: метод. посіб. Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; заг. ред. Н. Гавриш. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.

19. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. Вид. 3-тє, доопрац. і доповн. Київ: Знання, 2008. 566 с.

20. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академія, 2001. 576 с.

21. Гавриш Н. В., Крутій К. Л. Національно-патріотичне виховання у

ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. Дошкільне виховання. № 8. С. 2–6.

22. Газіна І. О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики : дис. ... к-та пед. наук : 13.00.08 / Національний пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. К., 2008. 226 с.

23. Гончар Н. П. Форми взаємодії закладів дошкільної освіти із сім'єю з питань формування здоров'язбережувальної компетенції в дітей дошкільного віку. 2019. 13, 183–186.

24. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 374 с.

25. Гриньова В. М. Проектування розвивального освітнього середовища для обдарованих учнів. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. 112 с.

26. Громадянське виховання особистості / В. І. Войтенко, Л. А. Грицюк, М. І. Каратаєва. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак М. І., 2007 . Кн. 1 : Законодавчо-правові та теоретичні засади. 2007. 108 с.

27. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності : монографія / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська, Л. І. Врочинська, Ю. О. Глінчук, О. А. Козлюк та ін. / За наук. ред. Т. І. Поніманської, І. М. Дичківської. Рівне: Волинські обереги, 2012. 218 с.

28. Гуріна З. В. Розвиток самостійності як базової характеристики підростаючої особистості дитини. Проблеми сучасної психології. 2010. Вип. 9. С. 65–74.

29. Демидова А. С. Формуємо пізнавальну самостійність у старших дошкільників. Дошкільне виховання, 2006. № 10. 10 с.

30. Дитина у сучасному соціопросторі: навч. посіб. / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова [та ін.]; за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.

31. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років/наук. Кер. Проекту В.О. Огнев'юк; авт.кол.: Г.В. Бєленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-

Білоskalенко та ін; наук. Ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машрвець; Міністерство освіти та науки України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

32. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [Богущ А. М., Варяниця Л. О., Гавриш Н. В. та ін.]; наук. ред. А. М. Богущ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.

33. Дмитренко М. К. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. Київ : Народознавство, 2001. 576 с.

34. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна казка. Київ, 1987. 127 с.

35. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г.Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

36. Закон України «Про дошкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 03.04.2020)

37. Ковшар О. В. Розвиток мовлення дошкільників засобами народних казок. Дошкільна освіта : проблеми, пошуки, інновації : зб. наук. та наук.-метод. пр. Вип. 1. Кривий Ріг : КДПУ, 2010. С. 5–13.

38. Ковшар О. В. Роль партнерської взаємодії дошкільної та початкової ланок освіти в організації передшкільної освіти. Наукові записки Ніжинського державного ун-ту імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2015. № 4. С. 57–63.

39. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти: монографія. Кривий Ріг : Видавець Роман Козлов, 2015. 244 с.

40. Коленська І. М. Особливості співробітництва вихователів з родинами дітей, які вступають в заклад дошкільної освіти. Збірник наукових праць. Полтава. 2018. 2, 95–98.

41. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» / Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.

42. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти

України (від 29.07.2019 р.) URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>

43. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15/ed20150616#Text>

44. Косенко Ю. М. Взаємодія вихователів і батьків у забезпеченні соціально-особистісного розвитку дитини дошкільного віку. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2013. Вип. 46. С. 199–204.

45. Крутий К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Запоріжжя, 2009. 317 с.

46. Лист Міністерства освіти і науки «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-nacionalnopatriotichne-vihovannya-u-zakladah-osviti-u-20192020-navchalnomu-rosi>

47. Машовець М. А. Сучасні підходи до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць. Наукові записки РДГУ. 2011. 2(45), 18–24.

48. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf

49. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства : факс. вид. 1936 р. Київ : Обереги, 1994. 72 с.

50. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. Ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

51. Основи національного виховання: Концептуальні положення / За заг. ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчук. К.: Інформ.-вид. Центр «Київ», 1993. Ч. 1. 152 с.

52. Паніна В. В. Проблема виховання самостійності в теорії і практиці дошкільної освіти. Вісник Глухівського держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Глухів, 2010. Вип. 16. С. 70–74.

53. Педагогічний словник / за ред. М. І. Годієвського, А. Г. Готалова-Готріба, В. О. Чудновцева. Одеса, 1978. 438 с.

54. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 140 с.

55. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.

56. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академ-видав», 2006. 456 с.

57. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. 2016 р. 256 с.

58. Розлуцька Г. М. Взаємодія соціальних інститутів у вихованні дітей: навч.-метод. посіб. / ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород: Говерла, 2018. 114 с.

59. Савченко М. В. Вплив ігрової діяльності на виховання самостійності в дітей дошкільного віку. Наука і освіта. 2011. № 4. С. 358–361.

60. Салабай О. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Вісник Інституту розвитку дитини (додаток): методичні та практичні матеріали. 2013. Вип. 4. С. 1–9.

61. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів/ упоряд.: О.М. Байєр, Л.В. Батліна, А.М. Богуш та ін.; наук. керівник А.М. Богуш; за заг. ред. Л.В. Батліної. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200 с.

62. Семенова, Н., Лаврів, Х. & Бондарук Д. *Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у вихованні особистості дитини дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема*. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2 (351), 19–29.

63. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ:

монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

64. Соціально-моральне виховання дошкільника: навч.-метод. посіб. для студ. пед. спец. / Укл.: О. Л. Кононко, Н. П. Пихтіна, С. І. Матвієнко, А. М. Аніщук, Л. В. Бобро, О. В. Лісовець; за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 415 с.

65. Стратегія національно-патріотичного виховання до 2025 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-п#Text>

66. Твори патріотичної тематики для дітей старшого дошкільного віку/упорядник Н.Богданець – Білоскаленко, Л.Шкрєбтієнко.К.: НВФ Славутич-Дельфін, 2016, 365с.

67. Удіна О. М. Своєрідність самостійності у дошкільників. Педагогічні науки. Вип. 13. С. 218–222.

68. Україна – моя батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О.М. Каплуновська, І. І.Кичата, Ю.М. Палець; за наук. ред. О.Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.

69. Федірчик Т. *Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах нової української школи*. Гірська школа українських Карпат. 2019. 21, 50–54.

70. Філософський енциклопедичний словник . НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

71. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

72. Формування інноваційного простору дошкільної освіти: наук.-

метод. посіб. / уряд. Н. В. Любченко, О. А. Прокопенко; А. С. Виноградова за ред. Є. Р. Чернишової / Ун-т менедж. освіти НАПН України. Київ, 2012. Ч. 1. 112 с.

73. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навч.-метод. посіб. / Кононко О. Л. та ін.; НАПН України, Ін-т проблем виховання. Київ; Кіровоград: Імекс, 2013. 259 с.

74. Чекан О. *Співпраця батьків та педагогів в організації національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в ситуації соціального неспокою*. Гірська школа Українських Карпат. 2016.14, 154–56.

75. Черноус Н. А. *Суть педагогічної взаємодії*. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2014. 3–4, 14–18.

76. Шаповалова О. В. Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Суми: Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 225 с.

77. Шкробтієнко Л. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом художньої літератури: дис.....к-та пед.наук: 13.00.08/Південноукраїнський нац.пед.ун-т ім.Ушинського, 2019. 236с

78. Шкробтієнко Л.П. Критерії вихованості патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку. Вісник Київського інституту бізнесу і технологій.К.: ПВНЗ «Київський інститут бізнесу і технологій», 2010,№1(11), С.131-133.

79. Шкробтієнко Л.П. Провідна роль казки у процесі виховання патріотичних почуттів старших дошкільників. Вісник Київського інституту бізнесу і технологій.К.: ПВНЗ «Київський інститут бізнесу і технологій», 2010, №3(13), С.155-157.

80. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років /О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

81. Яковишина, Т.В. (2011). Педагогічна взаємодія: ретроспективний

аналіз та сучасний стан проблеми. [Електронний ресурс] URL:
https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/66.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Критерії, показники та рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

1. Критерій «уявлення про патріотизм»				
Когнітивний компонент	1) знання й уявлення про національну символіку, державні свята	Повнота знань щодо національної символіки, державних свят	Недостатня повнота знань щодо національної символіки, державних свят	Обмеженість знань щодо національної символіки, державних свят
	2) знання й уявлення про народні й сімейні традиції, історичні події, видатних людей країни	Може назвати видатних людей Батьківщини (письменників, художників, композиторів, спортсменів та ін.), певні історичні події, доступні дітям старшого дошкільного віку	Може назвати кілька видатних людей Батьківщини, плутається в історичних подіях	Не може згадати прізвищ видатних людей Батьківщини, плутається в певних історичних подіях
	3) знання й уявлення про свої права та обов'язки	Глибокі знання й уявлення про свої права та обов'язки, доступні дітям старшого дошкільного віку	Глибокі, але не в повній мірі знання й уявлення про свої права та обов'язки, доступні дітям старшого дошкільного віку	Не сформовано глибокі знання й уявлення про свої права та обов'язки, доступні дітям старшого дошкільного віку
2. Критерій «бажання проявляти патріотизм»				
Емоційно-ціннісний компонент	1) ціннісне ставлення до родини, поцінування історії своєї сім'ї	Цінує історію своєї сім'ї	Загалом дитина виявляє позитивне ставлення до історії своєї сім'ї	Індиферентно відноситься до історії своєї сім'ї
	2) гордість за досягнення країни	Пишається досягненнями	Непевнений у досягненнях країни	Не пишається досягненнями країни
	3) позитивне ставлення до традицій свого народу, державної мови	Позитивно ставиться до традицій свого народу, державної мови	Не зовсім сформоване шанобливе ставлення до традицій свого народу, державної мови	Байдуже ставиться до традицій свого народу, державної мови

3. Критерій «прояв патріотизму у поведінці»				
Поведінковий компонент	1) участь у народних і сімейних традиціях	Активно приймає участь у народних і сімейних традиціях	Не охоче приймає участь у народних і сімейних традиціях	Не виявляє зацікавлення у народних і сімейних традиціях
	2) участь у колективних патріотичних заходах	Охоче приймає участь у колективних патріотичних заходах, втілює патріотичні почуття через відтворення культурних надбань народу України (читання віршів, малювання символів, спів патріотичних пісень)	Не охоче, але достатньо активно приймає участь у колективних патріотичних заходах, втілює патріотичні почуття через відтворення культурних надбань народу України (читання віршів, малювання символів, спів патріотичних пісень)	Не має бажання приймати участь у колективних патріотичних заходах, втілювати патріотичні почуття через відтворення культурних надбань народу України (читання віршів, малювання символів, спів патріотичних пісень)
	3) дотримання суспільно корисних правил у різних видах діяльності	Дотримується суспільно корисних правил у різних видах діяльності	Інколи дотримується суспільно корисних правил у різних видах діяльності	Не розуміє важливості дотримання суспільно корисних правил у різних видах діяльності

**Компоненти, критерії, показники патріотичної вихованості дітей
старшого дошкільного віку та діагностичні завдання для виявлення
рівнів патріотичної вихованості**

КомпONENTИ	Критерії	Показники	Діагностичні завдання
Когнітивний	«уявлення про патріотизм»	1) знання й уявлення про національну символіку, державні свята	Дидактична гра «Державні та народні символи»
		2) знання й уявлення про народні й сімейні традиції, історичні події, видатних людей країни	Бесіда «Гордість країни», «Було/не було»
		3) знання й уявлення про свої права та обов'язки	Гра-вправа з ситуаціями з певним морально-правовим змістом
Емоційно-ціннісний	«бажання проявляти патріотизм»	1) ціннісне ставлення до родини, поцінування історії своєї сім'ї	Бесіда «Моя родина»
		2) гордість за досягнення країни	Бліц-опитування «Досягнення»
		3) позитивне ставлення до традицій свого народу, державної мови	Бесіда «Українські традиції»
Поведінковий	«прояв патріотизму у поведінці»	1) участь у народних і сімейних традиціях	Бесіда «Народні свята»
		2) участь у колективних патріотичних заходах	Бесіда «Надбання України»
		3) дотримання суспільно корисних правил у різних видах діяльності	Проблемні ситуації